SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:2831

av Anders Ygeman m.fl. (S)

Utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut 4

Motivering 16

1 En jämlik kunskapsskola utan vinstjakt 16

1.1 Ta tillbaka kontrollen över skolan och förskolan – skolans pengar ska gå till skolan 18

1.1.1 Nödbroms mot vinstjaktens expansion – inför ett etableringsstopp för vinstdrivande skolor och förskolor 19

1.1.2 En skolpeng som bidrar till ökad kunskap och likvärdighet – inte läckage av skattemedel 20

1.1.3 Åtgärdsprogram mot betygsfiffel i skolan 21

1.1.4 Bättre ekonomiska planeringsförutsättningar för skolor 21

1.1.5 Offentlighetsprincipen ska införas även för fristående skolor 22

1.1.6 Åtgärder för att stoppa skolkoncernernas vinstjakt 22

1.1.7 Ett rättvist skolval 23

1.1.8 Vinstförbud istället för vinstjakt 23

1.1.9 Förbud mot religiösa friskolor och förskolor 24

1.2 Förskolan ska ge alla barn en bra start 24

1.2.1 Förbud mot vinstjakt och tvångsförvaltning av förskolor med allvarliga brister 25
1.2.2 Inför språkkrav för personal i förskolan 26
1.2.3 Ökad tillgänglighet och kvalitet i förskolan 26
1.3 En jämlik kunskapsskola i hela landet – ökad statlig styrning mot kvalitet och jämlikhet 26
1.3.1 Bindande regler för kvalitet och jämlikhet i hela landet 27
1.3.2 Småskolereform med små klasser för små barn – skolans pengar ska tillbaka till klassrummen 27
1.3.3 Bättre arbetsvillkor för lärare och fler utbildade lärare i hela landet 28
1.3.4 Fortsatta satsningar på ökad trygghet och studiero 29
1.3.5 Stoppa nyrekryteringen till gängen 30
1.3.6 Utveckla fritidsverksamheten 30
1.3.7 Stärk skolelevernas motståndskraft mot desinformation 31
1.3.8 Stärk skolans arbete för att motverka antisemitism 31
1.3.9 Ett rättvist betygssystem 32
1.3.10 Jämlik tillgång till läromedel och skolbibliotek 34
1.3.11 Rätt stöd i rätt tid till den som behöver 34
1.3.12 Svenska språket ska vara huvudspråk i skolan 36
1.4 En gymnasieskola som tar alla vidare till jobb eller studier 37
1.4.1 Förläng skolplikten och inför obligatoriskt gymnasium 37
1.4.2 Ökad kontroll över gymnasieskolans dimensionering 38
1.4.3 Fler ska klara gymnasieexamen och yrkespaketen utvecklas 39
1.4.4 Yrkes- och hantverksutbildningar för att klara kompetensförsörjningen 40
1.4.5 Stoppa vinstjakten och säkerställ kvaliteten på yrkesutbildningar 40
2 Vuxenutbildning för jobb, tillväxt och omställning 41
2.1.1 Öka kvalitén och kontrollen över vuxenutbildningen 43
2.1.2 Fler utbildningsplatser och höjd kvalitet inom regionalt yrkesvux 44
2.1.3 Stärk utbildningen i svenska för invandrare för jobb och integration 45

2.1.4 Bygg ut och utveckla yrkeshögskolan för framtiden 47
2.1.5 Lärcentrum för utbildning och kompetens i hela landet 48
3 Högre utbildning och forskning för utveckling i hela landet 49
3.1.1 Forskningspolitikens mål och finansiering 50
3.1.2 Bättre resurstilldelning för stärkt kvalitet på utbildningarna 51
3.1.3 Fortsätt utveckla studenthälsan 52
3.1.4 Tillträde till lärosäten för studentförbund 53
3.1.5 AI och dess påverkan på utbildningsväsendet 53
3.1.6 Fler utbildningsplatser för att möta efterfrågan kopplad till omställningsstudiestödet 54
3.1.7 Fler ska ha möjlighet att studera inom högre utbildning 55
3.1.8 Värna forskningens frihet 56
3.1.9 Den akademiska friheten ska stärkas men högskolesektorn ska inte privatiseras 58
3.1.10 Forskningsråd för utbildning och forskning 58
3.1.11 Stärk svenska språkets ställning inom akademin 58
3.2 Behov av särskilda forskningssatsningar 60
3.2.1 Rymdsatsning för säkerhet och klimat 60
3.2.2 Polarforskning för klimat och säkerhet 60
3.2.3 Öka tempot i den gröna omställningen 60
3.2.4 Ökad forskning för bättre brottsprevention 61
3.2.5 Forskning om arbetsmiljö och arbetslivets villkor 61
3.2.6 Fria forskningsmedel 61
4 Anslagsförändringar 62
4.1.1 Småskolereform med små klasser för små barn 62
Yrkesutbildning för jobb, kompetens och konkurrenskraft. 62
4.1.2 Yrkesutbildning för bättre matchning och jobb 62
4.1.3 Lärcentrum för bättre tillgång till utbildning i hela landet 63
4.1.4 Stärk yrkeshögskolan 63

4.1.5 Forskningspolitik för jobb, konkurrenskraft och hållbarhet 63
Anslagsförslag 2027 för utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning 64

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen anvisar anslagen för budgetåret 2027 inom utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning enligt förslaget i tabellen i motionen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett etableringsstopp ska införas för vinstdrivande skolor och förskolor som ska gälla fram till att en lösning för att stoppa vinstjakten i skolan är på plats, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa bindande regler för det som är viktigast för att höja kvaliteten i skolan, såsom lärartäthet, klassernas storlek och elevhälsa, och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa en småskolereform med reglering av lärartätheten med maximalt 12 elever per lärare i lågstadiet och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska vidta åtgärder för att de första stegen för att införa en småskolereform med små klasser för små barn ska vara på plats under 2027, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lagstiftning för att stoppa överkompensation till fristående skolor via skolpengen ska komma på plats under 2027, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett sektorsbidrag med ökade resurser ska införas för att kommunerna ska kunna leva upp till de höjda kraven på god skolgång åt alla, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kommuner ska ha vetorätt vid ansökningar om utökning och nyetablering av friskolor och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska ge Skolinspektionen i uppdrag att särskilt granska skolor som i sin betygsättning

avviker från t.ex. resultat på nationella prov och inrätta en visselblåsarfunktion för betygsfiffel och tillkännager detta för regeringen.

10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa kännbara sanktioner mot skolor som uppvisar brister i sin betygsättning, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skolbyten som huvudregel ska ske vid terminsstart samt att ersättningen ska följa eleven med två månaders fördröjning vid byte under terminen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att offentlighetsprincipen ska omfatta samtliga enskilda huvudmän i skolväsendet utan alltför generösa undantag och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att de föreslagna lättnaderna för enskilda huvudmän bör begränsas så att de inte omfattar medelstora huvudmän, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att fristående anordnare inom komvux ska omfattas av offentlighetsprincipen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att offentlighetsprincipen bör tillämpas fullt ut, utan undantag för affärshemligheter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett totalförbud mot värdeöverföringar från skolenheter till andra verksamheter inom en skolkoncern ska införas, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bryta upp skolkoncernerna och begränsa hur många skolor som får ingå i en koncern och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett gemensamt offentligt administrerat skolvalssystem, där alla väljer skola inom samma tidsperiod, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att avskaffa kötid som urvalskriterium till friskolorna och tillkännager detta för regeringen.

20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att huvudmän ska verka för att uppnå en allsidig social sammansättning av elever på sina skolenheter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vinstuttag i skolan, förskolan och gymnasieskolan ska förbjudas, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett förbud mot religiösa friskolor och förskolor utan att det inkräktar på nationella minoriteters rättigheter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kommuner ska få mandat att kunna ta över och tvångsförvalta förskolor med allvarliga brister och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bindande regler ska införas för bemanning i förskolan för att öka styrningen mot kvalitet och jämlikhet och tillkännager detta för regeringen.
25. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kommunerna ska få mer långtgående mandat att snabbare stänga ned förskolor med allvarliga brister och tillkännager detta för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att språkkrav för pedagogisk personal i förskolan ska införas, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
27. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att barnomsorg på kvällar, nätter och helger ska finnas för dem som behöver det, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga behovet av att genomföra ett förskolelyft motsvarande Äldreomsorgslyftet för att skapa trygga anställningar och höja kompetensen i förskolan och tillkännager detta för regeringen.
29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att allmän förskola bör införas från två års ålder, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
30. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kunskapsbidraget ska byggas ut och om att regeringen ska säkerställa att kunskapsbidraget fortsatt ska ha en fördelningsprofil som syftar till att öka skolans likvärdighet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

31. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skolmyndigheterna bör säkra likvärdig kvalitet i utbildningen genom att stötta kvalitetsarbetet via regionala kontor i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
32. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att fortsätta insatser för att motverka lärarbristen och tillkännager detta för regeringen.
33. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett system med läraraspiranter för att underlätta för obehöriga lärare som redan arbetar i skolan att utbilda sig till behörighet och jobba parallellt, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
34. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska säkerställa att regleringen av lärares undervisningsuppdrag finansieras på ett ansvarsfullt sätt, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
35. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vikten av att regleringen av lärares undervisningsuppdrag inte leder till större barngrupper och högre andel obehöriga lärare, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
36. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vikten av att regleringen av lärares undervisningsuppdrag genomförs i nära dialog med arbetsmarknadens parter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
37. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska analysera konsekvenserna av regleringen av lärares undervisningsuppdrag för små kommuner, landsbygdskommuner och huvudmän med stora kompetensförsörjningsutmaningar och tillkännager detta för regeringen.
38. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska följa upp hur regleringen av lärares undervisningsuppdrag påverkar lärarnas arbetsmiljö, undervisningens kvalitet och tillgången till behöriga lärare, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
39. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Center mot våldsbejakande extremism bör få i uppdrag att utgöra stödfunktion till kommuner, myndigheter och andra aktörer för att stärka lokal operativ samverkan vid skolattacker och tillkännager detta för regeringen.
40. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka skolans arbete med att motverka hedersrelaterat förtryck och att barn gifts bort, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

41. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att fortsätta stärka skolans arbete med trygghet och studiero samt möjlighet att sätta in samordnade insatser och tillkännager detta för regeringen.
42. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa och värna elevernas inflytande i svensk skola och tillkännager detta för regeringen.
43. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av samordnade insatser mellan skola, socialtjänst och polis för att stoppa nyrekryteringen till gängen och bryta negativ social utveckling och tillkännager detta för regeringen.
44. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla samverkan mellan fritidshem och föreningsliv så att fler barn kan få ägna sig åt fritidsaktiviteter på eftermiddagarna, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
45. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att rätten till fritidshem successivt behöver utvidgas till att omfatta alla elever, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
46. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att alla fritidshem bör erbjuda läxläsning och tillkännager detta för regeringen.
47. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Skolverket i uppdrag att stärka skolelevernas motståndskraft mot desinformation och modernisera undervisningen i källkritiskt förhållningssätt och tillkännager detta för regeringen.
48. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Skolverket bör få i uppdrag att stärka skolans arbete för att motverka antisemitism och säkerställa lärarnas tillgång till undervisningsmaterial kopplat till detta och tillkännager detta för regeringen.
49. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa att det nya betygssystemet inte leder till fortsatt utslagning från skolan och att regeringen ska återkomma med en samlad plan för hur betygssystemet ska samordnas med behörighetsregler och övergångar till gymnasiet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
50. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att processen för kalibrering av betyg behöver förenklas och ses över före införandet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

51. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa att genomförandet av digitala nationella prov är robust och fungerande innan systemet införs fullt ut, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
52. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska utreda och återkomma med förslag om hur det nya betygssystemet ska anpassas till komvux, med hänsyn till vuxenutbildningens särskilda förutsättningar, och tillkännager detta för regeringen.
53. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en parlamentarisk kommitté bör tillsättas för att följa genomförandet av betygssystemet och tillkännager detta för regeringen.
54. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka pojkars skolresultat och tillkännager detta för regeringen.
55. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka modersmålsundervisningen och den nationella minoritetsspråksundervisningen och tillkännager detta för regeringen.
56. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att fler speciallärare och specialpedagoger behöver utbildas och anställas, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
57. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa att alla elever får rätt stöd i rätt tid genom att rikta mer resurser mot tidiga insatser och att fler kommunala resursskolor ska finnas för de elever som har ett särskilt stort behov av stöd, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
58. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kraftigt förbättra stödet för elever med neuropsykiatriska funktionshinder och tillkännager detta för regeringen.
59. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge alla elever stimulans genom att t.ex. möjliggöra för elever att läsa i en snabbare takt och/eller på en annan nivå och tillkännager detta för regeringen.
60. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Skolverket ska få i uppdrag att följa upp utvecklingen och konsekvenserna av det nya systemet med spetsutbildningar vad gäller volym, kvalitet, målgrupper samt huvudmän och tillkännager detta för regeringen.
61. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda orsakerna till den ökande psykiska ohälsan och ett ökat antal neuropsykiatriska diagnoser bland

unga samt åtgärder för att motverka psykisk ohälsa inom skolan och tillkännager detta för regeringen.

62. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla det förebyggande arbetet för att förhindra lång och problematisk skolfrånvaro och att samtidigt utveckla stödet från kommuner och regioner till både skolor och föräldrar för att elever ska komma tillbaka till skolan, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
63. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att svenska ska vara huvudspråk i svensk skola och tillkännager detta för regeringen.
64. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att minimikravet på andelen undervisning som ska vara på svenska i grundskolan bör höjas till minst 75 procent i skolor med svensk läroplan, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
65. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att undantag som möjliggör för engelskspråkiga skolor att anställa obehöriga lärare bör tas bort, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
66. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att grundregeln ska vara att svenska ska vara huvudspråk i gymnasieskolan och att regelverken för detta ska utredas, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
67. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det behövs ett ökat statligt ansvar också för en mer likvärdig gymnasieskola och att medel för ökad likvärdighet på sikt också bör omfatta gymnasieskolan, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
68. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning om hur skolplikten kan förlängas och gymnasieskolan bli obligatorisk och tillkännager detta för regeringen.
69. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att statens styrning och dimensioneringen av gymnasieskolans olika program behöver öka, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
70. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att yrkespaketen ska fortsätta utvecklas som studieväg som leder till jobb, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

71. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning om hur vinstjakten kan stoppas inom gymnasieskolan och kvaliteten säkerställas inom yrkes- och lärlingsutbildningar och tillkännager detta för regeringen.
72. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbättra tillgången till vuxenutbildning som kräver miljöer som är investeringstunga, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
73. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur stödet och kvaliteten inom komvux bättre kan anpassas till målgruppen för att förbättra genomströmning och etablering på arbetsmarknaden, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
74. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning om hur statens och huvudmännens kontroll över vuxenutbildningen med särskilt fokus på komvux och sfi kan öka, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
75. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att utreda stöd- och elevhälsoinsatser på komvux och tillkännager detta för regeringen.
76. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stärkt tillgång och förtydligad rätt till kostnadsfria läromedel för elever inom sfi och vuxenutbildning på grundläggande nivå och tillkännager detta för regeringen.
77. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av en utredning gällande finansiering av studier inom komvux som anpassad utbildning och tillkännager detta för regeringen.
78. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om fler utbildningsplatser och höjd kvalitet i regionalt yrkesvux och tillkännager detta för regeringen.
79. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett mer långsiktigt grundbidrag till yrkesvux och tillkännager detta för regeringen.
80. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska införas en möjlighet till extra tilldelning av statsbidrag för yrkesvux från Skolverket för att möta snabbt uppkomna utbildningsbehov regionalt och lokalt och tillkännager detta för regeringen.
81. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla kombinationsutbildningar och tillkännager detta för regeringen.
82. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka utbildningen i svenska för invandrare och tillkännager detta för regeringen.

83. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett tydligare kommunalt språkansvar där kommuner har långtgående skyldighet att identifiera, söka upp, kontakta och motivera personer med behov av sfi att delta i utbildningen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
84. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att rätten till sfi, i linje med Klivautredningens förslag, ska gälla i fyra år med möjlighet till förlängning med ett år i taget om det finns särskilda skäl, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
85. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att möjligheterna att kombinera sfi med yrkesutbildning måste fortsätta att förstärkas, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
86. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att öka den lärarledda undervisningstiden i sfi och tillkännager detta för regeringen.
87. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den lärarledda undervisningstiden i sfi ska kunna ökas ytterligare när det gäller ytterst språksvaga elever, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
88. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att särskild uppsökande verksamhet ska riktas mot elever som skrivs ut från eller hoppar av sfi-undervisningen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
89. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att distansundervisning inom sfi ska regleras hårdare samt att närundervisning ska vara huvudregel inom sfi-undervisningen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
90. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett åtgärdsprogram för stärkt kvalitet i sfi ska genomföras med bl.a. ökad reglering av distansundervisningen och ökad styrning mot fler behöriga lärare och tillkännager detta för regeringen.
91. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vinstjakten måste bort och att all undervisning inom sfi ska vara icke-vinstdrivande, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
92. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bygga ut yrkeshögskolan med fler utbildningsplatser och tillkännager detta för regeringen.
93. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av ett mer stadigvarande utbildningsutbud inom yrkeshögskolan för att tillgodose arbetsmarknadens långsiktiga behov och tillkännager detta för regeringen.

94. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett gemensamt system för ansökan till yrkeshögskolan bör införas samt att Myndigheten för yrkeshögskolan bör få i uppdrag att genomföra en förstudie tillsammans med relevanta myndigheter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
95. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla yrkeshögskolan och tillkännager detta för regeringen.
96. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bygga ut lärcentrum i fler delar av landet och tillkännager detta för regeringen.
97. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att studenter ska kunna examineras i sina distansstudier i närheten av där de bor, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
98. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbättrad tillgång till decentraliserad utbildning och lärcentrum för att säkra näringslivets och välfärdens kompetensförsörjning även på mindre orter och tillkännager detta för regeringen.
99. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att ha fortsatt god tillgång på platser i den högre utbildningen i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
100. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utredning av högskolans resurstilldelningssystem som har bred parlamentarisk förankring och syftar till att säkra utbildning av hög kvalitet och en dimensionering som är anpassad till arbetsmarknadens behov, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
101. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka tillgången på VFU-platser genom att såväl offentliga som privata verksamheter ska åläggas att ta emot VFU-studenter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
102. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla studenthälsan och tillkännager detta för regeringen.
103. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om anpassade läromedel och om att säkerställa att studenter som har rätt till anpassad kurslitteratur har det vid kursstart, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
104. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över högskoleförordningen gällande politiska studentförbund och deras tillträde till lärosäten och tillkännager detta för regeringen.

105. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över högskolors och universitets uppdrag och resurser för att utveckla och anordna kurser och utbildningar för att möta efterfrågan från yrkesverksamma som omställningsstudiestödet skapar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
106. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av kurser motsvarande en eller två terminers heltidsstudier på avancerad nivå för att skapa nya vägar in i bristyrken eller tillföra spetskompetens och tillkännager detta för regeringen.
107. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bredda rekryteringen och tillkännager detta för regeringen.
108. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skapa anpassade utbildningsvägar för personer som har en gymnasial utbildning inom vård eller teknik och som efter några år i arbetslivet vill studera vidare på högskolan, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
109. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att arbetslivserfarenhet återigen ska ses som meriterande vid ansökan till högskolan, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
110. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förlänga försöksverksamheten med ett nationellt prov som möter grundläggande behörighet till högskolestudier, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
111. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över om lärosätena ska ges öronmärkta resurser för validering, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
112. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska säkerställa att myndigheterna inom utbildningsområdet följer utvecklingen med AI inom sina områden och bygger kunskap och förmåga att hantera möjligheter och risker med AI. och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
113. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör övervägas att ge ett lärosäte i uppdrag att leda ett resurscentrum för AI-utveckling i syfte att forska kring AI samt dess användande inom utbildningssektorn och tillkännager detta för regeringen.
114. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att värna den akademiska friheten och tillkännager detta för regeringen.

115. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den akademiska friheten ska stärkas men att högskolesektorn inte ska privatiseras, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
116. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att värna forskningens frihet såväl i Sverige som internationellt och tillkännager detta för regeringen.
117. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att forskare bör ges tryggare anställningar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
118. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över förekomsten av staplingar av tidsbegränsade anställningar inom högre utbildning och forskning och tillkännager detta för regeringen.
119. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om nya karriärvägar mellan högskolan och det omgivande samhället och tillkännager detta för regeringen.
120. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att jämställdheten ska förbättras inom den högre utbildningen och forskningen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
121. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stöd till öppen vetenskap och tillkännager detta för regeringen.
122. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vikten av forskning på svenska om svenska förhållanden och tillkännager detta för regeringen.
123. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att andelen svenskspråkiga studenter som doktorerar och går vidare till forskaranställningar vid lärosätena ska öka, liksom andelen avhandlingar som skrivs på svenska, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
124. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vikten av forskning och innovation som både svarar upp mot samhällsutmaningar och drivs av nyfikenhet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
125. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ökad forskning för bättre brottsprevention och tillkännager detta för regeringen.
126. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om mer forskning för att öka tempot i den gröna omställningen och om vikten av kraftfulla satsningar på klimatforskning och tillkännager detta för regeringen.

127. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ökad forskning om tillämpning av artificiell intelligens för högre kvalitet och ökad effektivitet i välfärden och näringslivet och tillkännager detta för regeringen.
128. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av mer arbetsmiljöforskning och tillkännager detta för regeringen.
129. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om betydelsen av rymdforskning för säkerhet och klimat och tillkännager detta för regeringen.
130. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av en ny rymdlag och tillkännager detta för regeringen.
131. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av resurser till rymdforskning och behovet av att ett nytt satellitprogram etableras, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
132. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om betydelsen av polarforskning för klimat och säkerhet samt betydelsen av ett nytt polarforskningsfartyg och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Motionen har vissa begränsningar mot bakgrund av det rådande politiska läget med en övergångsregering och en övergångsbudget.

1 En jämlik kunskapsskola utan vinstjakt

Alla barn i Sverige ska få en god utbildning och bildning. Det är både en rättighet och den viktigaste investeringen samhället gör i varje människa. Tyvärr är det långt ifrån verkligheten i svensk skola idag. De senaste decennierna har samhället förlorat kontrollen över skolan till marknaden med ökande ojämlikhet, klyftor och segregation som följd. Samtidigt som våra barns utbildning har blivit ett medel för att tjäna pengar har skolan blivit allt sämre på att ge barn från studieovana hem de kunskaper som krävs.

Varje år överkompenseras friskolor med flera miljarder för kostnader som de inte ens har, samtidigt som kommunens ekonomi dräneras. Men marknadsskolan läcker inte bara skattemedel till vinst utan skapar också betygsinflation, fusk och skev resursfördelning. Likvärdigheten brister mellan skolor, elever och olika delar av landet.

Så kan vi inte ha det. Vinstintressen måste bort från svensk skola så att det alltid är barnens lärande som står i fokus.

Svensk skola lider av en rad systemfel. Vinstjakt, svag styrning mot kvalitet och jämlikhet samt bristande resurser leder till segregation och ökade klyftor. Sverige har gått från att tidigare ha haft ett av de mest jämlika och högpresterande skolsystemen i världen, till att ojämlikhet breder ut sig mellan elever, skolor och kommuner. Skolan har blivit Sveriges största marknadsmisslyckande. Var fjärde elev lämnar idag grundskolan utan fullständiga betyg, och var sjätte elev blir inte behörig till ett nationellt program på gymnasiet. Svensk skola misslyckas idag med sitt kompensatoriska uppdrag, och föräldrarnas utbildningsbakgrund har blivit den tydligaste faktorn bakom vilka elever som klarar skolan. Överfulla klassrum, bristande stöd och stök leder till sämre trygghet och studiero. Vinstdrivande skolors fiffel med betyg för att locka till sig elever har kastat in hela skolsystemet i en förtroendekris.

Regeringen och Sverigedemokraterna har misslyckats med att ta itu med systemfelen i svensk skola. Vinstjakten tillåts fortsätta med oförminskad styrka medan regeringen förbereder tandlösa reformer som mest kommer öka administrationen samtidigt som de största vinstjägarna får fortsätta som vanligt. De förslag på skärpta villkor för friskolesektorn som tidöregeringen drivit igenom innebär bara tillfälliga och otillräckliga begränsningar av vinstuttag i vissa fall. Skolkoncernernas vinstjakt får fortsätta som vanligt medan idéburna skolor får svårare att klara konkurrensen. Avarterna på marknadsskolan får vara kvar. Trots omfattande löften och utredningar gör regeringen och Sverigedemokraterna ingenting åt att skolpengen överkompenserar friskolor och varje år leder till läckage av flera miljarder. Skolkoncernerna tillåts fortsatt ha orättvisa kösystemen för att välja ut lönsamma elever.

Den bristande styrningen mot kvalitet och jämlikhet i svensk skola har lämnats orörd. Trots löften och omfattande utredningar om en skolpengsnorm som skulle öka styrningen mot likvärdighet i hela landet har reformer skjutits på framtiden. Föräldrarnas utbildningsbakgrund blir alltmer avgörande för hur barnen klarar skolan. Klyftorna ökar.

Vi socialdemokrater menar att samhället måste ta tillbaka kontrollen över skolans styrning så att svensk skola återigen kan bli världens bästa och mest jämlika. Alla skolor ska vara bra skolor och alla elever ska få en bra skolgång. För detta krävs åtgärder inom tre övergripande inriktningar som tar itu med systemfelen i skolan:

1. För det första ska vinstuttag förbjudas i skolan, förskolan och gymnasiet så att fullt fokus kan ligga på elevernas undervisning och inget annat. Skolans pengar ska stanna i skolan. Ett totalförbud ska införas mot värdeöverföringar där koncerner kan slussa förskolans eller skolans resurser vidare till andra verksamheter, kommuner eller länder.
2. För det andra måste de avarter på marknadsskolan som möjliggör vinstjakten bort. Som att skolpengen överkompenserar friskolor och de orättvisa kösystemen som möjliggör för koncerner att välja ut lönsamma elever och sålla bort elever med större behov.
3. För det tredje måste staten nu kliva fram för att säkerställa skolans kvalitet och jämlikhet i hela landet. Staten ska ta ett ökat ansvar för skolans finansiering samtidigt som bindande regler ska införas för det som är viktigast för att höja kvaliteten, såsom lärartäthet. En småskolereform ska införas med små klasser för små barn, med reglering av lärartätheten i lågstadiet vid maximalt 12 elever per lärare. Ett sektorsbidrag med ökade resurser ska införas för att kommunerna ska kunna leva upp till de höjda kraven på god skolgång åt alla. På så sätt ska elever få fler lärare och bättre undervisning och socioekonomiska skillnader ska motverkas. Jämlikheten mellan elever, skolor och kommuner ska öka samtidigt som staten sätter hängslen och livrem på vinstjakten genom att hindra friskolor från att skära ner på lärare och undervisning.

1.1 Ta tillbaka kontrollen över skolan och förskolan – skolans pengar ska gå till skolan

Svensk skola är idag världsunik med att tillåta obegränsade vinstuttag ur den offentligt finansierade skolan. Sedan Moderaterna släppte lös marknadsexperimenten och vinstjakten har en skolmarknad tagit form som kännetecknas av svag offentlig insyn och kontroll, en skolpeng som skapar incitament för vinstjakt och orättvisa kösystem som sorterar ut elever och spär på segregationen. Sedan 1990-talet har samhället steg för steg förlorat kontrollen över skolan med ökande vinstjakt, segregation och ojämlikhet som följd.

För oss socialdemokrater är det tydligt att samhället måste ta tillbaka den demokratiska kontrollen över skolan från marknaden. Svensk skola ska fortsatt ha friskolor, valmöjligheter och skolval – men fokus ska vara på kunskap och bildning, inte vinstjakt.

Socialdemokraterna har genom åren vidtagit en rad åtgärder för att ta tillbaka kontrollen över skolan och stoppa överkompensationen av friskolor. Men samtliga röstades ner av högermajoriteten i riksdagen. Samma partier som tidigare röstat nej till våra förslag om att stoppa till exempel den överkompensation som finns till friskolor, har nu till slut erkänt att friskolor är överkompenserade av skolpengen. Trots detta har regeringen inte vidtagit några åtgärder för att stoppa överkompensationen av fristående skolor via skolpengen. Utredningen om skolpengsnorm, SOU 2025:72, möttes med oenighet och handlingsförlamning från regeringen och Sverigedemokraterna. Friskolor fortsätter nu att överkompenseras med flera miljarder varje år, trots att det finns färdigutredda förslag som går att använda för att stoppa detta. Det är ett stort svek gentemot såväl elever som skattebetalare. Det innebär att landets kommuner, oavsett om det är kostnadskris eller minskande barngrupper, tvingas fortsätta överkompensera friskolor för kostnader de inte har. I oktober 2026 presenterades också slutbetänkandet ”Verktyg för en mer likvärdig resursfördelning – förslag för gymnasieskolan och anpassade gymnasieskolan, SOU 2026:65, som bland annat också innehöll viktiga förslag för att stoppa överkompensationen även inom gymnasieskolan.

Regeringen har tillsammans med Sverigedemokraterna också slagit fast att vinstjakten i svensk skola ska fortsätta. Den vinstutredning som den S-ledda regeringen tillsatte förbjöds av tidöregeringen att ens utreda ett verkningsfullt vinstförbud. I stället för att ta itu med grundproblemet och förbjuda vinsterna helt, innebar propositionen 2025/26:292 ”Skärpta villkor för friskolesektorn” endast att en rad begränsade och tillfälliga åtgärder. Vinstuttag och värdeöverföringar där skolans resurser läcker ut till vinstdrivande friskolor blir kvar och begränsas bara i vissa fall och vid nyetablering. De skolkoncerner som står för merparten av vinstjakten i svensk skola kommer därmed att kunna fortsätta som vanligt och cementera den skolmarknad som vuxit fram. Förslaget kommer dessutom att skapa ökad administration, byråkrati och kontroller utan att avveckla marknadsskolan eller vinstjakten. Så länge vinstjakt är tillåtet kommer vinstdrivande aktörer hitta sätt att tjäna pengar genom att tumma på kvalitén.

Antalet utlandsägda och börsnoterade grundskolor i Sverige har ökat kraftigt. Även på förskoleområdet ser vi allt fler förskolor som drivs av koncerner. En mycket stor majoritet av de elever som går i fristående skolor går i aktiebolagsdrivna skolor, en utveckling som inte alls förutsågs när systemet med en skolmarknad infördes i Sverige.

I dagens säkerhetspolitiska läge innebär detta också betydande säkerhetspolitiska risker. En riskanalys från Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) visar på flera

sårbarheter för utländsk påverkan i det svenska skolsystemet. Det är enligt FOI inte osannolikt att utländska aktörer kan köpa in sig i svensk skola i syfte att påverka det demokratiska samhället. I praktiken finns idag inget som hindrar att så sker. Marknadsskolan leder alltså inte bara till att ekonomiska intressen går före våra barn och ungas rätt till utbildning, utan också till att det i praktiken är omöjligt att avgöra eller stoppa om det finns andra intressen bakom bolagen och deras ägare. Det här är ännu en oacceptabel konsekvens av dagens skolsystem.

Vi socialdemokrater vill ha en jämlik kunskapsskola. Den vinstjakt som styr dagens skola leder helt fel. För att fler ska kunna lära sig mer i svensk skola måste den demokratiska kontrollen över skolan återtas och varje elevs tid med en undervisande lärare måste öka. Några viktiga reformer för att nå dit presenteras i det följande.

1.1.1 Nödbroms mot vinstjaktens expansion – inför ett etableringsstopp för vinstdrivande skolor och förskolor

Den kraftiga expansion av vinstdrivande skolor som skett i Sverige de senaste åren har lett både till ökad vinstjakt och till att den demokratiska kontrollen över skolan minskar. Att skolmarknaden allt mer domineras av en rad skolkoncerner med stora juridiska och strategiska resurser innebär ytterligare en förlust av kontroll från demokratiskt folkvalda till skolägare.

Minskningen av barnkullar riskerar att förstärka de problem som skolpengssystemet och överkompensationen för med sig. Detta drabbar nu först förskolan, där alltfler kommuner nu ser minskade barnkullar några år framöver.

Staten måste nu dra i nödbromsen innan det är försent. Därför har vi föreslagit att ett etableringsstopp införs för vinstdrivande skolor och förskolor till dess att en lösning för att stoppa vinstjakten i svensk skola är på plats. Befintliga utredningar och beredningsunderlag, exempelvis utredningen ”Etableringsstopp för fristående skolor och fristående fritidshem med konfessionell inriktning”, bör kunna utgöra grund för att snabbt få en lagstiftning om etableringsstopp för vinstdrivande skolor och förskolor på plats.

Vi anser också att kommunerna ska ha vetorätt vid utökningar och nyetablering av friskolor.

1.1.2 En skolpeng som bidrar till ökad kunskap och likvärdighet – inte läckage av skattemedel

Likvärdigheten i skolan behöver öka mellan såväl kommuner som skolor och elever. Skolpengssystemet måste göras om i grunden så att resursfördelningen bidrar till ökad kunskap och likvärdighet och så att de kommunala skolorna kompenseras för skyldigheten att kunna ta emot alla barn. Nuvarande skolpengssystem överkompenserar friskolor för ansvar som bara kommuner har och missgynnar elever i kommunala skolor. Detta är ett faktum som sedan tidigare är väl utrett. SOU 2020:28 ”En mer likvärdig skola – minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning” utredde frågan och föreslog att en förändring ska genomföras av hur skolpengen beräknas så att kommuner ska kunna göra avdrag för de merkostnader som uppstår p.g.a. att olika huvudmän har olika ansvar. Även Riksrevisionens granskning ”Skolpengen – effektivitet och konsekvenser” bekräftade bristerna i skolpengen och konstaterade att dagens skolpengssystem varken är kostnadseffektivt eller bra för likvärdigheten i svensk skola.

Tidöregeringen utredde ytterligare en modell för att stoppa överkompensationen. Därmed finns nu två olika modeller utredda som snabbt skulle kunna ligga till grund förändrad lagstiftning: Likvärdighetsutredningens (SOU 2020:28) förslag om att kommuner ska göra avdrag för de merkostnader som uppstår p.g.a. att olika huvudmän har olika ansvar men också förslaget om att införa en schablonmodell i utredningen ”Verktyg för en mer likvärdig resursfördelning till skolan” (SOU 2025:72). Slutbetänkandet ”Verktyg för en mer likvärdig resursfördelning – förslag för gymnasieskolan och anpassade gymnasieskolan” (SOU 2026:65) innehåller också förslag för kommuner ska få undvika överkompensation av fristående gymnasieskolor via skolpengen.

Vi socialdemokrater vill att lagändringar som innebär att överkompensationen till fristående skolor stoppas kommer på plats under 2027. Skolans pengar ska tillbaka till klassrummen.

1.1.3 Åtgärdsprogram mot betygsfiffel i skolan

En rapport från Skolverket och UKÄ har visat att elever som gått i friskolor klarar sig sämre än elever på kommunala skolor när de går direkt in på högskolan. Allra värst ser det ut för aktiebolagsdrivna skolor, där studenterna presterar över 6 procentenheter lägre jämfört med studenter som examinerats från offentliga gymnasieskolor. Fiffel och fusk med betyg är en sidoeffekt av marknadsskolan, där det helt enkelt lönar sig för skolor att

sätta höga betyg. Förslagen i propositionen 2025/26:197 ”Ett likvärdigt betygssystem” som beslutats av Riksdagen kommer att skapa bättre förutsättningar för likvärdiga betyg, men så länge marknadsskolan finns kvar riskerar vinstjakt skapa incitament för betygsfiffel. Det finns också en risk att vinstdrivande skolor hittar nya sätt att använda betygssättning som ett medel för att öka skolans varumärke. En översyn behöver göras av vilka ytterligare åtgärder som krävs för att helt få bort risken för betygsfiffel. Vi socialdemokrater har tidigare föreslagit ett åtgärdsprogram mot betygsfifflet och förtroendekrisen i skolan. Ett sådant program skulle till exempel kunna innehålla uppdrag till Skolinspektionen att särskilt granska de grund- och gymnasieskolor som avviker i sin betygssättning inom ramen för det nya betygssystemet, inrättande av en visselblåsarfunktion för att avslöja betygsfiffel och kännbara sanktioner mot skolor och skolhuvudmän som uppvisar brister i sin betygssättning.

1.1.4 Bättre ekonomiska planeringsförutsättningar för skolor

Riksrevisionens granskning visar att skolpengens storlek inte speglar de faktiska kostnaderna för att ta emot eller förlora ytterligare en elev. Förändringar i elevunderlaget leder idag till snabba resursväxlingar och ekonomisk osäkerhet särskilt för kommunala skolor. Eftersom skolpengen i dagens system följer eleven, ofta med omedelbar verkan, drabbas skolan som förlorar eleven omedelbart av minskade intäkter. Kostnaderna för lärare, lokaler och elevhälsa kvarstår däremot, vilket leder till behov av nedskärningar eller ytterligare resurstillskott som i sin tur föranleder höjd skolpeng. Utredningen om en likvärdig skola föreslog att skolbyten som huvudregel ska ske vid terminsstart samt att ersättningen för de elever som av olika skäl ändå behöver byta till en annan huvudmans skola under läsåret ska följa eleverna med två månaders fördröjning. Detta är viktiga förslag som bör övervägas för att ytterligare säkerställa att skolpengen fördelas likvärdigt och skolorna får långsiktiga planeringsförutsättningar.

1.1.5 Offentlighetsprincipen ska införas även för fristående skolor

Offentlighetsprincipen är en central del i den svenska demokratin och rättsordningen. Den innebär bland annat att allmänheten och medierna har rätt till insyn i och tillgång till information om statens och kommunernas verksamhet. Skolan är något av det viktigaste vi har i svensk välfärd. Därför är det också helt avgörande att svenska folket ska ha rätt och möjligheter att eftersöka och ta del av information om hur offentliga medel används vare sig det handlar om kommunala skolor eller friskolor. Både förhållanden och missförhållanden måste kunna granskas i offentlig verksamhet, även

om den är privat bedriven. Detta är helt avgörande för att kunna stärka välfärden i framtiden.

Genom Riksdagens beslut om proposition 2025/26:191 ”Offentlighetsprincipen med lättnadsregler för enskilda mindre huvudmän i skolväsendet” kommer insynen i fristående skolverksamhet att förbättras. De undantag och lättnader som drivits igenom av tidöregeringen är dock alltför generöst utformade och riskerar att urholka reformens syfte. När även relativt stora huvudmän omfattas av lättnader innebär det att en betydande del av verksamheten fortsatt kan undantas från insyn. Socialdemokraterna menar att offentlighetsprincipen ska omfatta samtliga enskilda huvudmän i skolväsendet utan alltför generösa undantag. En annan brist som måste åtgärdas är fristående anordnare inom komvux också bör omfattas av offentlighetsprincipen. Undantagen och kryphålen när det gäller affärshemligheter måste också åtgärdas så att offentlighetsprincipen kan tillämpas fullt ut på vinstdrivande skolbolag.

1.1.6 Åtgärder för att stoppa skolkoncernernas vinstjakt

Skolkoncernerna står för den största och mest svårstoppade formen av vinstjakt i svensk skola. Särskilda åtgärder krävs för att komma åt skolkoncernernas vinstjakt. Snåriga ägarupplägg ska förbjudas så att skolkoncerner inte kan slussa runt skolpeng inom koncernen för att göra vinst. Ett totalförbud mot värdeöverföringar från skolenheter till andra verksamheter inom en skolkoncern ska införas. De resurser som det offentliga avsatt för skolans verksamhet ska stanna i skolan och gå till skolverksamhet. Denna kontroll underlättas av ett krav på att varje skola bedrivs inom ramen för en separat juridisk person. Skolpengen till en skola ska användas av den skolan, inte kunna flyttas över till andra verksamheter i samma koncern eller användas till uppköp i andra kommuner eller andra länder. Vi vill också bryta upp skolkoncernerna och begränsa antalet skolenheter en koncern får ha. Det ska utredas hur antalet skolor i en koncern kan begränsas och hur ett lämpligt maxtak skulle se ut.

1.1.7 Ett rättvist skolval

Vi ska värna allas möjlighet att välja skola. Tyvärr är dagens skolval varken fritt eller rättvist. Friskolornas orättvisa köer stänger ute elever och begränsar valfriheten för många föräldrar. Bristen på insyn i skolvalsköer gör att friskolor kan sortera ut elever som är mer lönsamma, vilket avslöjats vid flera tillfällen. Det är förstås helt oacceptabelt. Skolan är till för barnen. Barn ska kunna välja skola, men skolor ska inte kunna välja elever.

Vi socialdemokrater vill ha ett rättvist och transparent skolval där fler får chansen att välja skola. Föräldrar och elever ska kunna göra trygga skolval i ett tydligt och mer rättvist skolvalssystem som har barnen i fokus. Vi föreslår därför att ett gemensamt och offentligt administrerat skolvalssystem införs där både kommunala och fristående skolor ska ingå. Samtidigt ska friskolornas egna kösystem avskaffas. Föräldrars önskemål om plats på en skola ska precis som i dag fortsatt vara styrande för skolplaceringar, och rätten att få gå i en skola nära hemmet och syskonförturen ska säkras så att skolvalet blir tryggt och så att familjer kan få en hållbar vardag.

Trots att högerpartierna under förrförra mandatperioden röstade ner S-regeringens förslag om ett rättvist skolval och utlovat att vidta åtgärder mot de orättvisa kösystemen, har inga förbättringar genomförts. Det är ett svek som både leder till ökad segregation och möjliggör för skolkoncerner att sortera ut elever som anses lönsamma.

Skolan är en viktig mötesplats för barn och unga med olika bakgrund. Därför föreslår vi att huvudmän ska verka för att uppnå en allsidig social sammansättning av elever på sina skolenheter.

1.1.8 Vinstförbud istället för vinstjakt

Vi är med rätta stolta över välfärden i vårt land. Den generella välfärden är den starkaste omfördelande kraften som finns. Den gör Sverige rättvist och unikt. Men marknadsexperimenten i skolan har gått för långt. Den svenska marknadsskolan är världsunik med att tillåta obegränsade vinster på våra gemensamma medel. Drivkraften att tjäna pengar har fått stå i centrum, istället för dem välfärden är till för. Marknadsskolan leder till att resurserna till skolan inte används effektivt.

Möjligheten att göra vinst i skolan skapar incitament för oseriösa aktörer att söka sig till skolväsendet. Skattepengar används till expansion och uppköp och delas ut till riskkapitalbolagens aktieägare, istället för att användas till skolböcker och till fler anställda lärare.

Skolor ska fokusera på barnens lärande – inte på vinstjakt. Vi socialdemokrater vill stoppa vinsterna i skolan och vi har en majoritet av svenska folket med oss. Vi vill fortsatt ha friskolor, valmöjligheter och skolval – men i svensk skola ska fokus vara på kunskap och bildning, inte vinstjakt. Vi föreslår därför att vinstuttag ur skolan, förskolan och gymnasiet ska förbjudas.

1.1.9 Förbud mot religiösa friskolor och förskolor

Religiös påverkan hör inte hemma i skolan. Alla skolor i Sverige ska vara bra skolor, med fokus på kunskap och bildning – inte religiös påverkan. Ändå vet vi från bland annat Säpo att det förekommit kopplingar mellan exempelvis skolverksamhet och den våldsbejakande islamistiska miljön. Det är helt oacceptabelt. I regeringsställning tog den socialdemokratiskt ledda regeringen initiativ till att det har införts tydligare krav och skärpta regler för religiösa friskolor. Men vi anser att det inte räcker. Därför vill vi socialdemokrater förbjuda religiösa friskolor och förskolor, utan att det inkräktar på nationella minoriteters rättigheter.

1.2 Förskolan ska ge alla barn en bra start

Förskolan är en av grundstenarna för ett jämlikt samhälle. Det är genom förskolan som vi som samhälle både tar vara på de små barnens lust att leka och lära men också möjliggör för föräldrarna att jobba och utbilda sig. Förskolan ska erbjuda alla barn en bra start i livet. Oavsett vilken bakgrund man har ska förskolan finnas där för en tryggare och mer lärorik uppväxt. Vi socialdemokrater vill höja kvaliteten i förskolan.

För att det ska vara möjligt krävs små barngrupper och ökad personaltäthet. Vi vill införa bindande regler för bemanningen i förskolan som styr huvudmännen mot kvalitet och jämlikhet. Behoven måste vara styrande. För att minska barngrupperna fick förskolan stora resurstillskott under den förra socialdemokratiskt ledda regeringen, och 2022 började de statliga resurserna till förskolan viktas socioekonomiskt. Men det finns mycket kvar att förbättra inom förskolan för att alla barn ska få en riktigt bra start i livet.

Vi anser också att allmän förskola ska införas från två års ålder samt att barn till föräldralediga och arbetslösa ska ges rätt till förskola i större utsträckning än idag.

De senaste åren har förskolan påverkats av en rad saker. Barnkonventionen har blivit svensk lag och pandemin visade på ökade risker både när det gäller personalens hälsa och barnens lärande. Fler barn deltar i förskolan och vistelsetiderna blir längre samtidigt som förskolans språkutvecklande uppdrag både när det gäller svenska och andra modersmål blivit mer komplext. Dessutom drivs allt fler förskolor i bolagsform.

1.2.1 Förbud mot vinstjakt och tvångsförvaltning av förskolor med allvarliga brister

De senaste åren har vinstjakten bland våra minsta barn ökat kraftigt. Andelen förskolor som drivs av bolag har blivit fler. Precis som skolmarknaden domineras svensk förskola

allt mer av megakoncerner som satt vinstjakten i system. Bara de fyra största förskolekoncernerna äger idag tillsammans över 450 förskolor. Samtidigt befinner sig förskolan i en period av minskande barnkullar. I kombination med överkompensationen till fristående förskolor och bristande inflytande från kommunerna över förskolans dimensionering leder detta till både ökande kostnader, ineffektivitet och att vinstdrivande koncerner kan driva upp vinstjakten än mer. Detta understryker vikten av att kommuner ska ha ett avgörande inflytande över etableringar av fristående förskolor och att överkompensationen till fristående förskolor genom skolpengen måste avskaffas.

Idag ser vi hur förskolekoncerner systematiskt skär ner på personal, vikarier, lokaler, barnens mat och möjlighet till utevistelse – i syfte att göra vinst. Personalen får sämre arbetsmiljö och blir stressade.

Utöver att ett vinstförbud ska införas även på förskolans område måste tillsynen av fristående förskolor stärkas. Kommunerna har idag ansvar för tillsynen av fristående förskolor. De kan förelägga huvudmän att åtgärda brister, förena dessa med vite och i sista hand återkalla tillståndet att bedriva verksamheten. Men erfarenheterna visar att dessa verktyg inte räcker. Kommunerna ska därför få mandat att kunna ta över och tvångsförvalta förskolor med allvarliga brister. Vi föreslår också att kommunerna ska få utökat mandat att stänga ned förskolor med allvarliga brister. Här ser vi att förslagen som Riksdagen beslutat genom proposition 2025/26:292 ”Skärpta villkor för friskolesektorn” är otillräckliga. Åtgärder måste kunna sättas in både tidigare och med större kraft för att hindra att en koncernägares vinstjakt går ut över våra minsta barn.

1.2.2 Inför språkkrav för personal i förskolan

I Sverige ska barn ges goda förutsättningar att lyckas i skolan, men ändå ser vi att barn ges ojämlika villkor redan från skolstart. Bristande kunskaper i svenska språket försvårar inlärningen och förståelsen även i andra ämnen. Inte sällan har de barn som är i allra störst behov av träning och utveckling i svenska språket också sämst tillgång till språkträning.

Om varje barn och elev ska mötas av både höga förväntningar och goda möjligheter att lära sig god svenska krävs både fler insatser och tydligare krav när det gäller svenska språket. Grundläggande är att personalen själva behärskar svenska språket väl, men det är också viktigt att kontinuerligt arbeta med språkutveckling inom förskolan. Förskolan är avgörande för att de barn som inte talar svenska hemma ska ha goda möjligheter att lära sig språket. Därför vill vi utöka rätten till förskola för de barn som har störst behov av att lära sig svenska. Språkkrav för pedagogisk personal i förskolan ska införas. Den

personal som behöver ska få utbildning för att klara språkkraven. Förskolor med störst behov att stärka barnens språkutveckling ska få mer resurser att kunna jobba språkutvecklande. Vi vill också att innehållet i barnskötarutbildningarna blir enhetligt. Förskollärarutbildningen ska dimensioneras så att tillgången till förskollärare säkras på alla förskolor.

1.2.3 Ökad tillgänglighet och kvalitet i förskolan

Förskolans viktigaste uppgift är barnens utveckling. Den spelar också en viktig roll för föräldrars möjligheter att fullt ut vara en del av arbetskraften och att ta de jobb som finns. Därför är det avgörande att barnomsorg på kvällar, nätter och helger ska finnas för dem som behöver.

Äldreomsorgslyftet har bidragit till att höja kvaliteten och kompetensen inom äldreomsorgen. Ett förskolelyft skulle på motsvarande sätt ge personal inom förskolan möjlighet att fortbilda sig på arbetstid.

1.3 En jämlik kunskapsskola i hela landet – ökad statlig styrning mot kvalitet och jämlikhet

En grundläggande princip för svensk skola är att den ska vara likvärdig i hela landet. Skolan ska kompensera för ojämlikheter. Så är tyvärr inte fallet idag. Med den socialdemokratiskt ledda regeringen ökade staten sitt ansvarstagande för att stärka likvärdigheten i hela landet. 2018 infördes ett statsbidrag för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling i skolan. Det har i stor utsträckning lett till mer resurser där behoven är som störst och satsningar på mer och bättre utbildad personal i skolorna.

Regeringen har bytt namn på statsbidraget för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling till kunskapsbidraget. För oss socialdemokrater är det viktigt att statsbidraget fortsätter att ha en fördelningsprofil som syftar till att öka skolans likvärdighet.

1.3.1 Bindande regler för kvalitet och jämlikhet i hela landet

Om svensk skola återigen ska kunna bli en av världens bästa och mest jämlika krävs kraftfulla åtgärder. Utöver att införa ett verkningsfullt vinstförbud ser vi socialdemokrater att staten nu måste kliva fram för att säkra skolans kvalitet och jämlikhet. Lärarna och undervisningens kvalitet är nyckeln för att nå dit. Jämte att ta ett ökat ansvar för skolans finansiering ska staten därför införa bindande regler för det som är viktigast för att höja kvaliteten, såsom lärartäthet, klassernas storlek och elevhälsa.

Reglerna ska styra mot huvudmän och utformas på ett sätt som motverkar socioekonomiska skillnader och fungerar i alla delar av landet. Genom bindande regler ska styrningen mot kvalitetsfaktorer öka samtidigt som det säkerställs att huvudmän inte sänker lärartätheten i syfte att göra vinst. Ett sektorsbidrag med ökade resurser ska införas för att kommunerna ska kunna leva upp till de höjda kraven på god skolgång åt alla.

Kommuner behöver och ska fortsatt ta ett stort ansvar för att fördela skolans resurser efter behov. Den statliga närvaron ska öka regionalt för att bättre kunna stödja skolor och huvudmän lokalt samt för att sprida goda arbetsmetoder mer systematiskt.

1.3.2 Småskolereform med små klasser för små barn – skolans pengar ska tillbaka till klassrummen

Socialdemokraterna vill genomföra en småskolereform med små klasser för små barn som ger alla barn en trygg, rolig och lärorik start i skolan. Klasserna ska vara små och trygga och det ska finnas mer utbildad personal och fler lärare som har tid att se och stötta alla barn. Idag ser vi att alltför många tioåringar lämnar lågstadiet utan att kunna läsa och skriva ordentligt. Skolkoncernerna gör stora vinster samtidigt som lärare vittnar om stök och för stora klasser där de inte hinner med att hjälpa alla barn. Fler elever än någonsin slås ut från skolan och PISA-resultaten ligger på de sämsta resultaten någonsin. Kraftfulla åtgärder krävs för att vända krisen i svensk skola.

Småskolereformen ska utformas med bindande regler om maximalt 12 elever per lärare i lågstadiet. För att komma dit vill vi satsa resurser på att anställa över 3 000 fler lärare i lågstadiet, så att de har tid att se alla elever och ge stöd utifrån behov. Det här ska komplettera införandet av en tioårig grundskola, där personalen i förskoleklass nu ska fortbildas för att kunna jobba med barnen i de första årskurserna. Vi socialdemokrater vill att de första stegen för en småskolereform med små klasser för små barn ska vara på plats i juli 2027 samt att regeringen vidtar åtgärder för att göra det möjligt.

1.3.3 Bättre arbetsvillkor för lärare och fler utbildade lärare i hela landet

Lärarna är nyckeln för att stärka undervisningens kvalitet och för att eleverna ska lära sig mer. För att öka kvaliteten i undervisningen behövs fler utbildade och skickliga lärare.

Fler behöver utbilda sig till lärare och fler vägar till läraryrket behövs för att komma till rätta med lärarbristen. För att detta ska vara möjligt är också kortare kompletterande

utbildningar till lärare för dem som redan har en annan akademisk utbildning viktiga. Vi vill införa ett system med lärarаspiranter för att underlätta för obehöriga lärare som redan arbetar i skolan att utbilda sig till behörighet och jobba parallellt.

Om skolans likvärdighet ska kunna stärkas i hela landet behövs fler utbildade lärare i hela landet. Sambandet mellan lärarutbildningens placering och möjligheten för skolor att rekrytera behöriga lärare är starkt, varför lärarutbildningarna fortsatt behöver finnas över hela landet.

Arbetsvillkoren för lärare behöver samtidigt stärkas för att öka yrkets attraktivitet. Socialdemokraterna stödjer förslag om att förbättra lärares arbetsvillkor och röstade för proposition 2025/26:196 ”Tid för undervisningsuppdraget”. Samtidigt ställde vi krav på en rad förtydliganden kring propositionen och uppföljningen av denna.

I linje med den svenska modellen borde parterna i första hand ha fått chansen att lösa frågan. Efter att ha skurit ner på skolan under mandatperioden och på så sätt försvårat för parterna har regeringen gått fram med lagstiftning som enligt många remissinstanser är kraftigt underfinansierad. Det riskerar nu att skjuta över kostnaderna för reformen på kommunerna och i förlängningen drabba både lärare och elevernas undervisning negativt.

Det är nu avgörande att reformen finansieras ansvarsfullt och genomförs på ett sätt som inte leder till större barngrupper och högre andel obehöriga lärare. Vi förutsätter att uppföljning genomförs av hur regleringen påverkar lärarnas arbetsmiljö, undervisningens kvalitet och tillgången till behöriga lärare. Det är också viktigt att minskade dokumentationskrav inte leder till sämre möjligheter att tidigt upptäcka elevers stödbehov eller till försämrad information till elever och vårdnadshavare.

1.3.4 Fortsatta satsningar på ökad trygghet och studiero

Skolan ska vara en säker plats där elever och lärare kan känna sig trygga och fokusera på lärande. Samhällets skydd mot skolattacker behöver öka. Center mot våldsbejakande extremism bör få i uppdrag att utgöra stödfunktion till kommuner, myndigheter och andra aktörer för att stärka lokal operativ samverkan vid skolattacker. Metodstöd ska utvecklas för att skolor och skolpersonal ska bli bättre rustade att känna igen och hantera varningssignaler om potentiella skolattacker.

Stöket i skolan drabbar många elever och lärare hårt och ska stoppas. Otrygghet, dålig arbetsmiljö och bristande studiero förflyttar fokus från inlärning och kunskapsutveckling. När hot, våld och trakasserier riktas mot lärare, rektorer och annan utbildningspersonal är det inte bara ett angrepp på en enskild person utan på skolans

uppdrag och ytterst vår demokrati. Nolltolerans ska råda mot trakasserier, kränkande behandling och mobbning. Arbetet med att stärka skolans arbete med trygghet och studiero behöver fortsätta. Skolan ska tydligare kunna identifiera barn i riskzon att hamna i kriminalitet och sätta in samordnade insatser. Skolans arbete med att motverka hedersrelaterat förtryck och att barn gifts bort måste stärkas.

De senaste åren har lärarfacken vittnat om att allt fler lärare utsätts för olika typer av hot och påverkansförsök. Det är oacceptabelt. Därför tog den socialdemokratiskt ledda regeringen fram förslag på hårdare straff för dem som angriper lärare och annan skolpersonal och riksdagen har beslutat om sådana straffskärpningar. Skolpersonal har från och med höstterminen 2022 tydligare befogenheter att ingripa för att säkra trygghet och studiero. Lärare ska känna hela samhällets stöd och inte behöva känna tvivel när de ingriper vid stök och oro. På förslag av den S-ledda regeringen förtydligades att lärare och annan skolpersonal har befogenheter att ingripa vid stök och oro – även fysiskt om situationen så kräver.

Läraren ska vara den som bestämmer i klassrummet. Mobiler stjäl allt mer av ungas tid, också under skoltid. Den S-ledda regeringen införde möjlighet för rektor att besluta om mobilfria skoldagar i grundskolan och vi har sett behov av att gå längre och förbjuda användning av mobiltelefoner under hela skoldagen, vilket Riksdagen också beslutat. När det är motiverat av undervisningsskäl eller för enskilda elever med särskilt behov av stöd/hjälpmedel via mobil eller skärm ska rektor kunna besluta om undantag.

Regeringspartiernas och Sverigedemokraternas uttalade avsikt att frånta eleverna inflytande och medbestämmande över ordningsreglerna riskerar att minska delaktigheten från eleverna men också ordningsreglernas legitimitet och efterlevnaden av dessa. Socialdemokraterna vill säkerställa och värna elevernas inflytande i svensk skola. Det är viktigt att eleverna får organisera sig självständigt.

1.3.5 Stoppa nyrekryteringen till gängen

En bra och likvärdig skola där alla barn får chans att utvecklas efter sina förutsättningar utgör den viktigaste förebyggande insatsen för att se till att barn och unga inte hamnar snett i livet. Särskilt viktig är skolan för de elever som redan har en psykosocial problematik. För att stoppa nyrekryteringen till gängen och bryta negativ social utveckling behövs mer av tidiga och samordnade insatser mellan skola, socialtjänst och polis. Lärare och skolpersonal bör få utbildning i att identifiera och kunna hantera tecken på att elever är i riskzonen för gängrekrytering.

Mer behöver göras för skolorna med allra tuffast förutsättningar med fler lärare och mindre klasser. Resurser behöver tillföras för att höja kunskapsresultaten genom att till exempel anställa dubbelt så många lärare i kärnämnena, förbättra elevhälsan eller minska undervisningsgrupperna. Genom två lärare i klassrummet eller betydligt minskade klasser skulle varje elev få mer tid med skickliga lärare och det blir högre kvalitet i undervisningen, mindre stök och mer kontinuitet i undervisningen.

Ingen ungdom i farozonen för att hamna i kriminalitet ska hamna mellan stolarna eller gå under radarn. Bästa vaccinet mot kriminalitet är att fler barn klarar skolan och därför måste nolltolerans råda mot olovlig skolfrånvaro. Skola och barnomsorg ska få bättre stöd att identifiera barn i riskzonen.

Skolor som har det tuffast behöver få bättre förutsättningar att anställa socionomer som kan identifiera och stödja elever med psykosociala problem. Socionomer kan också fungera som en länk mellan skolan, familjen och socialtjänsten och vara en viktig del i arbetet med skolfrånvaro.

1.3.6 Utveckla fritidsverksamheten

Fritidshemmen ska vara en självklar del av skoldagen. Fritidshem av hög kvalitet har betydelse för barns utveckling. Genom att sätta leken i centrum kan fritidspedagogiken stärka elevernas kunskaper, samarbetsförmåga, självkänsla och sociala utveckling. Fritidshemmen har därmed potential att bidra till både högre kunskapsresultat och jämlika livschanser. Fritidshemmen behöver prioriteras högre av såväl huvudmän som staten både när det gäller resurser och utbildad personal. Vi vill utveckla samverkan mellan fritidshem och föreningsliv så att fler barn kan få ägna sig åt fritidsaktiviteter på eftermiddagarna. På fritids ska alla barn få ta del av idrotts- och kulturaktiviteter.

Läxhjälp, idrottsträning och kultur- och musikskola inom ramen för fritidshemmets verksamhet skulle underlätta livspusslet för många familjer och ge många elever samma stöd i skolarbetet och samma chans till en meningsfull fritid. Alla fritids bör erbjuda läxläsning. Rätten till fritidshem behöver successivt utvidgas så att den blir mer oberoende av föräldrarnas inkomst, och fritids potential att bidra till ökat lärande och jämlika uppväxtvillkor ska tas tillvara. Barn med stora behov eller med riskfaktorer för att hamna snett ska få större möjlighet att gå på fritids.

1.3.7 Stärk skolelevernas motståndskraft mot desinformation

Idag ser vi hur desinformation och propaganda flödar från auktoritära stater, högerextrema och gängkriminella. Alltför ofta är det barn och unga som är måltavlorna

och sociala medier används för att sprida desinformation och propaganda och för att rekrytera.

Skolan har en avgörande uppgift att rusta barn och unga med verktyg och kunskaper för att kunna genomskåda desinformation. Skolinspektionens granskning visar på betydande brister i undervisningen kring källkritik i svenska gymnasieskolor. Av de 30 granskade skolorna hade 25 behov av förbättringar. Skolverket bör därför få i uppdrag att stärka skolelevernas motståndskraft mot desinformation och modernisera undervisningen i källkritiskt förhållningssätt.

1.3.8 Stärk skolans arbete för att motverka antisemitism

På många skolor finns tecken på ökad antisemitism, och en del lärare upplever att det är svårt att tala med elever och bemöta diskussioner kring nutida konflikter. Redan idag finns ett omfattande material hos Skolverket och stöd kring hur lärare kan arbeta för att identifiera, bemöta och undervisa om antisemitism. Det är nu viktigt att säkerställa att det finns tillräckliga resurser hos Skolverket för att både informera och stötta lärare runtom i landet men också att det undervisningsmaterial som finns är uppdaterat och möter behoven i klassrummen. Skolverket bör därför få i uppdrag att se över undervisningsmaterialet och en uppgift att sprida kunskapen till lärare.

1.3.9 Ett rättvist betygssystem

Varje barn i svensk skola ska mötas av höga förväntningar och en tro på att de kan lyckas. Socialdemokraterna vill ha ett rättvist och pålitligt betygssystem som varken bidrar till utslagning från skolan eller korrumperas av vinstjakt och betygsfiffel. Här är dagens betygssystem ett historiskt misslyckande som många skolelever har tvingats att betala dyrt för genom åren. 1994 infördes en gräns för godkänt. 2011 drev den moderatledda regeringen med Jan Björklund i spetsen igenom det underkända betygssteget F som bidragit till massutslagning av unga mellan grundskolan och gymnasiet. Man antog att elever skulle bli sporrade av prestationskraven, men i dag vittnar både lärare och forskning om att dagens betygssystem snarare leder till att många elever tappar motivation och ger upp.

I kombination med att Moderaterna och Liberalerna i början av 90-talet också släppte lös vinstjakten i svensk skola blev konsekvenserna katastrofala. Betygen blev en valuta på skolmarknaden som skolkoncerner kunde använda för att locka till sig elever. Betygsinflationen tilltog, och tilliten till betygssystemet urholkades.

Riksdagen har fattat beslut om ett nytt betygssystem där betyget F avskaffas och åtgärder föreslås mot betygsinflation. Detta är i grunden viktiga steg i rätt riktning. Reformen riskerar dock att missa målet eftersom tidöregeringen inte tagit itu med en rad grundläggande problem i skolsystemet. Så länge vinstjakten, de orättvisa kösystemen och överkompensationen till friskolor består kommer också drivkrafterna bakom betygsinflationen att finnas kvar. Reformen riskerar att alltför ensidigt lägga större ansvar på elever och lärare genom fler prov, ökad kontroll och ett mer komplext system. Flera remissinstanser pekade på dessa risker. Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd varnade för att systemet kan bli svårt att förstå och att nationella prov får en alltför avgörande roll, vilket riskerar att öka stressen i en redan pressad skolsituation. Sveriges Lärare lyfte att problemen med likvärdighet i betygssättningen hänger samman med marknadsskolan och att delar av förslaget riskerar att uppfattas som orättvisa.

Betygsinflationen måste motverkas, men betygsreformen riskerar att skapa nya problem. Processen för kalibrering behöver vara enkel, transparent och möjlig att tillämpa i praktiken utan att skapa ökad administration eller otydlighet. Det finns också en tydlig risk att nationella prov får en så styrande roll att undervisningen anpassas efter proven. Det kan leda till ökad stress och att viktiga delar av kunskapsuppdraget trängs undan. Det är därför nödvändigt att följa upp hur provens betydelse påverkar undervisningen och elevernas arbetsmiljö.

Mer åtgärder krävs för att säkerställa att utslagningen mellan grundskolan och gymnasiet inte består, om än i mindre skala. Det nya betygssystemet måste samordnas med rimliga behörighetsregler till gymnasiala utbildningar. I grunden vill vi socialdemokrater se att gymnasiet blir obligatoriskt och att skolplikten förlängs. Den exakta utformningen av detta och hur det samverkar med behörighetsregler till olika utbildningar behöver utredas vidare.

Den föreslagna betygsreformen bygger i hög grad på att digitala och centralt rättade nationella prov fungerar i praktiken. Här finns betydande risker. Införandet av digitala nationella prov har präglats av återkommande tekniska problem, inställda prov och omfattande kritik från professionen. Tidöregeringen tvingades att skjuta upp införandet efter att systemet inte fungerat som avsett, trots långvarigt utvecklingsarbete. Det är nödvändigt att säkerställa att systemen är stabila och rättssäkra innan de ges en avgörande roll i den myndighetsutövning som betygssättningen utgör.

En viktig fråga som inte tillräckligt behandlas är hur betygssystemet ska fungera inom komvux. Vuxenutbildningen har andra förutsättningar än gymnasieskolan, med

kontinuerlig antagning, individuell studietakt och en mycket heterogen elevgrupp. Flera remissinstanser, däribland Vuxenutbildning i Samverkan, har pekat på att förslagen riskerar att fungera sämre i denna kontext. Särskilt problematiskt är att meritvärderingen i hög grad ska bygga på nationella slutprov. Det riskerar att tränga undan lärarens bedömning, minska motivationen och missgynna vuxna studerande.

Förslaget om att genomföra slutprov vid samma tidpunkter som i gymnasieskolan riskerar dessutom att minska flexibiliteten, skapa väntetider och fungera som en flaskhals i utbildningar som är avgörande för kompetensförsörjningen.

Det är djupt olyckligt att tidöregeringen valde att genomföra betygsreformen utan bred parlamentarisk förankring. Ett betygssystem behöver vara långsiktigt stabilt. Utan bred politisk förankring riskerar systemet att förlora i både kvalitet och legitimitet. Socialdemokraterna menar att en parlamentarisk kommitté därför bör tillsättas för att följa genomförandet av betygssystemet.

Pojkars resultat i svensk skola är generellt sett lägre än flickors. Statistik visar att pojkarnas betyg varit kring 10 procent lägre än flickornas sedan 1988. Det behövs ökad kunskap om varför det ser ut så och på vilka sätt pojkars resultat kan höjas. Förändringarna av betygssystemet förefaller drabba pojkar och flickor olika. Flickor har generellt blivit mer stressade och risken för psykisk ohälsa har ökat medan pojkar generellt sett mer tenderar att uppvisa utåtagerande beteendestörningar eller aggressivitet. Tydligare uppdrag krävs till myndigheter för att se över vilka insatser som kan göras för att höja pojkars skolresultat och minska stress och psykisk ohälsa bland flickor.

1.3.10 Jämlik tillgång till läromedel och skolbibliotek

Språket är nyckeln till all annan kunskap. En god läsförmåga förbättrar en elevs förutsättningar att lära i andra ämnen men är också nödvändig för att kunna vara delaktig i ett demokratiskt samhälle. Därför är det en mycket allvarlig utveckling att läsningen och läsförmågan fortsätter sjunka bland svenska elever. Därför är det viktigt att tillgången till skolbibliotek och tillgång till läromedel nu stärks.

Goda språkkunskaper blir alltmer en tillgång i en global värld. Forskning visar att modersmålsundervisning förbättrar ordförrådet inte bara på modersmålet utan också på svenska och dessutom bidrar till bättre skolresultat. Vi socialdemokrater vill stärka modersmålsundervisningen och den nationella minoritetsspråksundervisningen i linje med forskningen på området.

Mer fokus behöver läggas på förbättrad tillgång på såväl läromedel som skönlitteratur på de samiska språken.

1.3.11 Rätt stöd i rätt tid till den som behöver

I svensk skola ska alla barn ges förutsättningar att lyckas och utvecklas så långt som möjligt, oavsett vem man är, var man kommer ifrån eller vilken skola man går på.

Socialdemokraterna vill stärka arbetet för att varje elev ska få rätt stöd i skolan innan problemen hunnit växa sig för stora. Fler speciallärare och specialpedagoger behöver utbildas och anställas. Alla skolor ska kunna erbjuda det stöd som behövs, exempelvis i mindre undervisningsgrupper. Fler kommunala resursskolor ska finnas för de elever som har ett särskilt stort behov av stöd, och ingen elev ska lämnas utan möjlighet att komma vidare till gymnasiet.

Idag får alldeles för många elever med olika former av neuropsykiatriska funktionshinder (NPF) inte det stöd de behöver och har rätt till enligt skollagen. Problemet är ofta inte brist på system, utan brist på resurser, kompetens och kontinuitet. Barn med NPF behöver fångas upp tidigare. NPF-kompetens behöver finnas i varje klassrum och genom mindre klasser, halvklasstimmar, fler speciallärare, elevassistenter och specialpedagoger kan skolor snabbare se och stödja alla barn. Ofta är problemet att det saknas resurser snarare än bristande kunskap om vilka elever som behöver stöd.

Vi socialdemokrater vill bygga en skola där ingen elev halkar efter eller hålls tillbaka. Att elever har rätt till ledning och stimulans för att kunna utvecklas så långt som möjligt betyder inte bara att alla ska ges förutsättningar att lyckas utan också att extra utmaningar ska ges till de elever som kan och vill springa före. Alla skolor måste därför jobba aktivt med att se till att även elever med hög begåvning får stimulans, och där kan förändringar och förtydliganden i regelverken nu leda till att fler elever kan läsa i en snabbare takt och/eller på högre nivå.

Den nya omfattande möjligheten att starta riksrekryterande spetsutbildningar behöver följas upp och belysas med avseende på volym, målgrupper och huvudmän för att säkerställa att kvaliteten inte försämras. Då det finns risk att fristående huvudmän startar spetsutbildningar som en marknadsföringsinsats utan att säkerställa tillräcklig kvalitet i utbildningen måste denna aspekt särskilt följas upp.

Specialpedagogiska skolmyndighetens resurser behöver öka för att även specialskolan ska få del av satsningar på höjda lärarlöner och andra riktade insatser till skolan. En stark elevhälsa med tidiga och samordnade insatser mellan skola, hälso- och

sjukvård och socialtjänst är fortsatt viktig för att barn och unga med ogynnsam utveckling ska kunna få stöd i ett tidigt skede.

En likvärdig skola som möter alla barn utifrån deras behov är viktigt också för en god psykisk hälsa bland barn och unga. Om skolan ska bli jämlik fordras också en tillgänglig elevhälsa som förebygger såväl fysisk som psykisk ohälsa. Bättre möjligheter att träffa kurator är ett exempel på hur skolan bättre kan främja den psykiska hälsan.

Den psykiska ohälsan bland barn och unga har ökat de senaste åren. Det ställer nya krav på elevhälsan och barn- och ungdomspsykiatrin. Men det reser också frågan om hur vi bäst förebygger psykisk ohälsa. För att kunna göra det på ett effektivt sätt behöver vi fördjupa kunskapen om vad som orsakar den ökande psykiska ohälsan bland barn och unga. Vi vill därför utreda varför barn och unga drabbas allt oftare av psykisk ohälsa och varför antalet neuropsykiatriska diagnoser ökar. Inom ramen för en sådan utredning behöver många olika tänkbara orsakssamband analyseras, såsom huruvida utvecklingen i Sverige skiljer sig ifrån den i andra länder och hur förändringar i svenska skolsystemet i så fall påverkat utvecklingen.

Det förebyggande arbetet för att motverka att elever får lång och problematisk frånvaro ska utvecklas, liksom kommunernas och regionernas stöd till både skolor och föräldrar för att elever ska komma tillbaka till skolan. Nationell närvarostatistik där omfattningen av problematisk frånvaro kan belysas och följas över tid är centralt för detta.

1.3.12 Svenska språket ska vara huvudspråk i skolan

Språket är ett viktigt kitt för att hålla samman ett samhälle. Vi vill bygga ett samhälle där alla barn som växer upp i Sverige får lära sig svenska och utveckla ett rikt och nyanserat språk. Forskning visar att barn lär sig bäst på sitt starkaste språk. Svensktalande barn riskerar därför att lära sig mindre när mer av undervisningen är på engelska. Den ämnesrelaterade svenskan blir svagare.

Vi vill skärpa kravet på att svenska ska vara huvudspråk i skolan. Detta för att alla barn och elever ska få en god grund att stå på – och så att samhällsgemenskapen kan öka i vårt land. Trots att språklagen fastslår att svenska är huvudspråk i Sverige finns idag undantag i skolan som gör att svenskan försvagas i det svenska skolsystemet. Upp till häften av undervisningen får ske på engelska idag enligt skolförordningens 9 kap. 18 §, även när det inte gäller elever som inte till vardags talar engelska med en eller båda sina föräldrar. Gymnasieskolan är relativt oreglerad när det gäller undervisningsspråk.

Det undantag som möjliggör för engelskspråkiga skolor att anställa obehöriga lärare ska tas bort.

För att undvika sämre kunskapsinhämtning och för att främja svenska språket måste regelverken stramas åt. Därför föreslår vi att minimikravet på andelen undervisning som ska vara på svenska i grundskolan höjs till minst 75 procent. Gräddfiler med obehöriga lärare på engelska skolor ska tas bort och svenska ska användas vid betygsättning och annan myndighetsutövning. Att svenska ska vara huvudspråk bör också vara grundregel i en obligatorisk gymnasieskola, även om fler undantag bör utredas utifrån att olika studieinriktningar är olika språktunga. Därför vill vi utreda tydligare regleringar för svenska språkets användning även i gymnasieskolan. Möjligheten att bedriva utbildningar inom ramen för International Baccalaureate (IB) och internationella skolor (på grund- och gymnasienivå) med ett annat lands läroplan och språk ska kvarstå.

Undervisning på andra språk ska fortsatt säkerställas för exempelvis barn till internationell spetskompetens och forskare. Tvåspråkig undervisning ska fortsatt anordnas för elever som dagligen talar ett annat språk än svenska med en eller båda föräldrar. Nationella minoritetsspråk, modersmålsundervisning och möjligheten till tvåspråkig undervisning för elever med annat modersmål ska värnas.

1.4 En gymnasieskola som tar alla vidare till jobb eller studier

Gymnasiet är ett avgörande steg ut i vuxen- och arbetslivet. Tyvärr är det ett steg som alltför många unga inte lyckas eller till och med hindras från att ta. Dagens oförlåtande betygssystem leder till utslagning, stress och psykisk ohälsa. Många unga upplever sig dömda på förhand och tappar motivation och framtidstro och ger upp. För den som inte klarat grundskolan och inte är behörig till ett nationellt program kan vägen till examen förefalla hopplös. Bara en bråkdel av de som påbörjar introduktionsprogram når fram till gymnasieexamen, vilket knappast är uppmuntrande för någon som redan har ett skolmisslyckande bakom sig.

Samtidigt som fullgjorda gymnasiestudier alltmer blivit ett minimikrav för att komma vidare till jobb eller studier, tappar samhället allt fler unga till arbetslöshet, utanförskap eller kriminella nätverk. En fungerande skolgång som erbjuder möjligheter och framtidstro är en av samhällets mest verkningsfulla brottsförebyggande åtgärder. Att utforma en gymnasieskola som tar alla unga vidare till jobb eller fortsatta studier är avgörande både för att säkra samhällets framtida kompetensförsörjning och för att stoppa nyrekryteringen till kriminella nätverk.

Det statliga ansvaret för likvärdigheten i gymnasieskolan behöver stärkas och gymnasieskolan måste mycket bättre än idag bidra till att utjämna elevernas ojämlika förutsättningar. Därför ska medel för ökad likvärdighet på sikt också omfatta gymnasieskolan.

1.4.1 Förläng skolplikten och inför obligatoriskt gymnasium

Det svenska utbildningssystemet måste utvecklas för en ny tid. Kraven på kompetens ökar inom de flesta yrken och det påverkar i grunden gymnasiets roll för både samhällets utveckling och individens möjligheter. Om Sverige ska kunna konkurrera med kunskap och kompetens, men också fylla kompetensbehoven till välfärd och företag, måste fler lära sig mer.

Att skolplikten upphör efter grundskolan innebär både en falsk signal till unga att de inte behöver utbilda sig och att samhällets möjligheter att fånga upp unga drastiskt försämras. De krav som arbetsmarknaden ställer på språkliga, matematiska, digitala, kreativa och sociala kompetenser innebär att det i praktiken inte finns någon arbetsmarknad för unga som inte läser vidare på gymnasiet. Arbetsmarknaden kräver också i allt större utsträckning att kompetens fylls på fler gånger under arbetslivet. Därför måste utbildningar också vara påbyggnadsbara.

Hela samhället har ett ansvar för att inte lämna unga omyndiga människor utan vettig sysselsättning. Det kommunala aktivitetsansvaret är inte en tillräcklig åtgärd, vare sig för att stoppa unga från att rekryteras av gäng eller för att höja kompetensen och anställningsbarheten hos den unge. Ett obligatoriskt gymnasium skulle förutom att ge unga människor en utbildning också ge samhället nya möjligheter att fånga upp unga människor som riskerar att dras in i kriminalitet. Med obligatorisk skolnärvaro som följs upp kontinuerligt blir det lättare för samhället att sätta in åtgärder i tid när något börjar gå snett. Det blir också lättare för polisen att agera när de ser unga driva runt på stan under skoltid. Samhället har inte råd att tappa unga i gymnasieåldern vare sig det är till arbetslöshet, utanförskap eller kriminella nätverk.

Vi socialdemokrater föreslår därför att skolplikten ska förlängas och omfatta även gymnasiestudier upp till 18 års ålder. Det innebär att gymnasieskolan ska bli både en plikt och en rättighet. En utredning ska tillsättas som utreder hur ett obligatoriskt gymnasium bör utformas. Gymnasiet ska fortsatt bestå av ett antal olika program med olika inriktningar, såväl teoretiska som yrkesförberedande. Olika inriktningar kan ha olika behörighetskrav, och betyg kan fortsatt vara ett urvalskriterium, men spärrgränser ska inte längre hindra elever från att alls studera vidare på gymnasiet. Exakt vilka

förändringar som behöver göras i gymnasieskolans uppbyggnad och programutbud när det blir en obligatorisk skolform måste utredas.

1.4.2 Ökad kontroll över gymnasieskolans dimensionering

Det finns idag ett kompetensgap mellan utbudet på gymnasiekurser och vilken arbetskraft som efterfrågas på arbetsmarknaden. Det innebär att det är för få utbildningar inom en del sektorer där företag skriker efter arbetskraft samtidigt som det utbildas för många inom andra områden. Många unga som fullgjort gymnasiet får därför ändå inte jobb inom den sektor de utbildat sig. Från höstterminen 2023 ingår grundläggande behörighet från start i de gymnasiala yrkesprogrammen, med möjlighet att välja bort detta. Det öppnar upp tidigare skapade återvändsgränder och ökar attraktionskraften för framförallt yrkesutbildningar.

Efter riksdagsbeslut under 2022 kommer kursbetyg avvecklas i gymnasieskolan och ersättas av ämnesbetyg under 2025. Det kommer både minska onödig stress på elever och istället öka motivationen att lära mer och utvecklas.

Vi socialdemokrater tog avgörande steg för att bättre dimensionera gymnasiala utbildningar för att matcha behovet av kompetens. En princip i skollagen infördes som innebär att arbetsmarknadens behov ska vägas in när huvudmän, oavsett om de är offentliga eller enskilda, bestämmer vilka utbildningar som ska erbjudas och antalet platser på dessa. Regeringen behöver nu aktivt följa upp den nya lagstiftningen och se till att den implementeras över hela landet.

Arbetet med att förbättra matchningen av gymnasieutbildningar behöver därutöver fortsätta. På sikt behöver statens styrning och dimensioneringen av gymnasieskolans olika program öka. Tydligare ramar för såväl offentliga som fristående huvudmän behövs som tar hänsyn både till elevers efterfrågan och arbetsmarknadens behov av kompetens.

1.4.3 Fler ska klara gymnasieexamen och yrkespaketen utvecklas

Mer måste göras för att fler ska nå en gymnasieexamen, men mer måste också göras för att fler ska göra det på utsatt tid. Bland de elever som inte varit behöriga till nationellt program och inlett sin utbildning på ett introduktionsprogram går knappt hälften över till ett nationellt program inom fem år och bara en begränsad del av dessa når examen.

SOU 2022:34 ”I mål – vägar vidare för att fler unga ska nå målen med sin gymnasieutbildning” pekar på en rad anledningar till att elever inte når målen. Bland systemfaktorerna nämns betygssystemet och kunskapskravens utformning, men också

behörighetskraven. Andra faktorer handlar exempelvis om elevernas bakgrund och hur skolorna arbetar med undervisningens kvalitet och tillgången till stöd och lärmiljöer. En faktor som leder till starkare arbetsmarknadsanknytning är inslag av yrkesutbildning på introduktionsprogram. Den senaste S-ledda regeringen införde nationella och påbyggnadsbara yrkespaket där elever kan tillgodogöra sig delar av ett gymnasialt yrkesprogram. Redan idag finns därmed möjligheten att läsa yrkespaket via introduktionsprogram för den som inte är behörig till ett nationellt program. Paketen är möjliga att bygga ut till en fullständig gymnasieexamen, även senare i livet och via komvux.

Kvalitén och genomströmningen på gymnasieskolans introduktionsprogram behöver stärkas och ytterligare satsningar behövs för att stärka elevernas yrkeskunnande. Utbudet av yrkespaket behöver fortsätta byggas ut i samverkan med branscherna och tydligheten för eleverna vid studie- och yrkesval behöver öka i gymnasieantagningen. Fler elever på introduktionsprogram ska också få genomgå lärlingsutbildning. Elever behöver ges goda förutsättningar att göra kloka yrkes- och utbildningsval och därför ska studie- och yrkesvägledningen utvecklas.

1.4.4 Yrkes- och hantverksutbildningar för att klara kompetensförsörjningen

Trots att behovet av hantverkskunnande är skriande inom många yrken har tidöregeringen inte haft någon plan för att möta efterfrågan. Hantverksprogrammet har avskaffats som nationellt program på gymnasiet och ett program, frisör- och stylistprogrammet, har införts i skolformen. En rad inriktningar inom hantverksprogrammet ansågs samtidigt antingen vara för små eller olämpliga för att inrymmas inom någon annan programinriktning.

Regeringen menar att utbildningar av nationellt intresse som till sitt innehåll och sin struktur inte ryms inom något nationellt program, men som ändå bör kunna erbjudas inom gymnasieskolan, i stället ska kunna erbjudas i form av olika riksrekryterande utbildningar. Denna förändring innebär en stor risk för att behovet av smala yrkesutbildningar för yrken som många gånger kan vara avgörande på svensk arbetsmarknad helt läggs ned. Regeringen måste därför säkerställa att hantverksprogrammets upphörande inte försämrar möjligheterna för unga att utbilda sig till hantverksyrken samt vidta andra åtgärder för att säkerställa att kompetensförsörjningen i smala branscher ska fungera.

Vi föreslår att regeringen inför ett statligt stöd till yrkesutbildning i smala branscher som kräver stora investeringar för att kunna erbjudas. Risken är annars att ingen

kommun tar ansvar för att erbjuda för Sverige viktiga, men smala, yrkesutbildningar av den här typen. Dessa utbildningar bör anordnas i nära samverkan med branscherna så att kvalitén kan bli hög. Erfarenheterna av hur branschskolorna fungerade ska tas tillvara.

1.4.5 Stoppa vinstjakten och säkerställ kvaliteten på yrkesutbildningar

De senaste åren har det uppdagats hur vinstdrivande skolföretag använder yrkes- och lärlingsutbildningar för att tjäna pengar på det svenska skolsystemet. En del skolföretag har bedrivit naturbruksgymnasium utan djur, andra har hänvisat el-elever att praktisera på städfirma.

Ersättningen till skolföretag för elever som läser yrkesinriktad utbildning är ofta flera gånger högre än för elever som läser teoretiska utbildningar. Detta beror på att friskolor kompenseras för att exempelvis hålla sig med hästar, stall eller utrustning. Yrkesutbildningar, i synnerhet gymnasielärlingsutbildningar, har blivit en lukrativ utbildningsverksamhet för vinstdrivande skolföretag eftersom skolföretagen då både kan skära ner på kostnaderna för utbildningsmiljöer och lokaler när eleverna är ute på praktik och får ett extra statsbidrag för lärlingsinriktningen.

En granskning av Skolinspektionen som undersökte undervisningens kvalitet i ämnet djur på naturbruksprogrammet och i ämnet ellära på el- och energiprogrammet visade på utbredda kvalitetsbrister. Av 26 gymnasieskolor, varav 16 med offentlig huvudman och 10 med enskild, var två tredjedelar i behov av att utveckla verksamheten för att eleverna ska ges goda möjligheter att utveckla ett gott yrkeskunnande. Hälften av de granskade skolorna bedrev undervisning ”med få eller inga möjligheter för eleverna att sköta och hantera djur, anläggningar och utrustning i ämnet djur, eller praktiskt utföra mätningar och felsökningar i ämnet ellära”.

Vi kräver insatser för att säkerställa kvaliteten på undervisningen på yrkesinriktade utbildningar. En utredning bör tillsättas som genomlyser överkompensationen till fristående gymnasier och hur skolföretag kan tvingas leverera den utbildning som eleverna har rätt till och som samhället betalar för.

2 Vuxenutbildning för jobb, tillväxt och omställning

Sverige är en kunskapsnation och ska konkurrera med kunskap och kompetens, inte med låga löner. Efter fyra förlorade år börjar det märkas att regeringen och Sverigedemokraterna skurit ner på möjligheterna till utbildning och omställning.

Sverige ligger i Europas bottenliga när det gäller arbetslöshet och tillväxt. För att fler människor ska ha ett jobb att gå till, för att svenska företag ska hitta den kompetens som behövs och för att få fart på svensk ekonomi behöver vi fler som påbörjar och avslutar en utbildning som leder till jobb.

Det kräver stora investeringar i utbildning, både från samhällets och individens sida. Samtidigt ger en investering i utbildning mångdubbelt tillbaka. Sverige ska vara ett land där människor genom hela livet kan utbilda sig för att ta de jobb som växer fram. I en alltmer kunskapsintensiv ekonomi ställs högre krav på att kunskaper och färdigheter förnyas. Det ska därför aldrig vara för sent att vidareutbilda sig för ett fortsatt yrkesliv. Oavsett om det är för att ens arbetsplats lagts ned, för att växla yrke eller för att ens tidigare kunskaper behöver kompletteras eller valideras. Det är nödvändigt för att vi ska kunna öka sysselsättningen, vara ledande i klimatomställningen, bryta segregationen och finansiera välfärden.

Utslagningen från skolan medför att många unga kommer att behöva läsa in gymnasiekompetens senare i livet. Ett skolmisslyckande vid 16 års ålder får aldrig stänga ute från möjligheten att senare ta sig vidare i utbildningssystemet. Det behövs också riktade insatser mot de grupper som inte tar del av vidareutbildning i arbetslivet. Det kan handla om uppsökande verksamhet med information och insatser för att motivera människor att läsa vidare.

Vi ser vuxenutbildning som en möjlighet till utveckling genom utbildning och bildning. Antingen genom att leda till jobb eller öppna för vidare studier. Vuxenutbildningen ska svara mot arbetsmarknadens behov och bidra med kompetens för att klara klimatomställningen. Den är också avgörande för att ge människor förutsättningar att vara aktiva samhällsmedborgare som tillvaratar sina rättigheter och fullgör sina skyldigheter.

Arbetslösheten ökar, inte minst bland utrikes födda, samtidigt som välfärden och företag inte hittar den kompetens de söker för sina verksamheter. Detta kompetensgap är ett hot både mot välfärdens kvalitet och omställningen av samhället. Utan rätt utbildad personal kommer Sveriges utveckling att bromsas. Utan rätt utbildning kommer människor som idag står utanför arbete inte kunna ta de jobb som behövs. Alla som kan ska jobba. Men det har aldrig varit låglönekonkurrens som gjort Sverige framgångsrikt utan goda möjligheter till utbildning och omställning. Vi ska inte sänka människors pris utan ge alla möjligheten att höja sitt värde. Här spelar vuxenutbildningen och yrkeshögskolan nyckelroller.

Klimatkrisen är en av vår tids största utmaningar. Vi behöver genomföra en kraftfull klimatomställning som fungerar för alla i Sverige. Det pågår redan en omvandling av samhället med ökad efterfrågan på kompetens inom bland annat digitalisering, automatisering och elektrifiering, inte minst i norra Sverige. Utvecklingen inom AI snabbar på omvandlingen inom en rad sektorer. Fortsatta satsningar på utbildning är avgörande för att Sverige ska kunna ta en ledande roll i klimatomställningen och behålla sin konkurrenskraft.

Segregationen sliter sönder vårt samhälle och har successivt banat väg för en allt brutalare brottslighet. Att komma i arbete, lära sig svenska och bli självförsörjande är helt avgörande för att öka integrationen och förebygga utanförskap. Barn mår bra av att se sina föräldrar gå till jobbet. Oavsett om man är nyanländ eller fastnat i arbetslöshet, om man har en utbildning i ryggen eller saknar detta, är vuxenutbildningen avgörande för att skapa vägar framåt. För de utrikes födda som står utanför arbetsmarknaden är fortsatta satsningar på yrkesutbildning för vuxna särskilt viktiga.

Det nya omställningsstudiestödet innebär att utbildningsutbudet behöver öka och anpassas. De förbättrade möjligheterna att studera väntas ge en ökad efterfrågan på många utbildningar för vuxna, inte minst inom yrkeshögskolan och yrkesutbildningar inom komvux och folkhögskolan. Därför måste även de statliga satsningarna på dessa utbildningar öka. Ett annat sätt att förbättra utbudet är att staten tar ett ansvar för investeringstunga utbildningsmiljöer för att kompetensbehovet inom olika yrken ska kunna fyllas.

2.1.1 Öka kvalitén och kontrollen över vuxenutbildningen

Vuxenutbildningen har liksom skolan utsatts för omfattande marknadsexperiment. Till skillnad från i skolan finns däremot inga enskilda huvudmän i komvux, utan bara offentliga huvudmän, kommuner och i vissa fall regioner. Kommunerna kan dock välja att lägga ut hela eller delar av sin utbildning på entreprenad enligt 23 kap. skollagen (2010:800) med bibehållet huvudmannaskap. Entreprenaden genomförs antingen genom upphandling av utbildningarna eller genom att utbildningsanordnare auktoriseras. År 2021 var det 662 000 kursdeltagare inom komvux som studerade hos en annan utbildningsanordnare än huvudmannen. Detta motsvarar 51 procent av samtliga kursdeltagare.

Idag finns strukturella brister inom styrningen och ansvarsfördelningen av kommunal vuxenutbildning. Kvalitén på utbildningarna varierar och behöver stärkas. Det är vanligt att det systematiska kvalitetsarbetet brister och särskilt tydligt är detta när utbildningen

bedrivs på entreprenad av en extern utförare. Den socialdemokratiska regeringen ändrade Skolinspektionens instruktion så att myndigheten från och med 2022 är skyldig att genomföra löpande tillsyn av vuxenutbildning också på skolnivå, oavsett om utbildningen bedrivs av en kommun eller av en upphandlad entreprenör. Regeringen bör se över behovet av ytterligare verktyg för ökad kontroll av vuxenutbildningen.

Statens skolinspektion och Klivautredningen (SOU 2020:66) har visat på kvalitetsbrister inom komvux. En del av dessa brister kan härledas till entreprenadförhållandet inom komvux. Kommunerna uppger också svårigheter med upphandlingen, bl.a. att det kan vara svårt att få utbildningsföretag att lämna anbud på utbildning för få elever och att det kan bli långa och kostsamma processer om upphandlingen överklagas.

Verktygen för att följa upp och kontrollera att utbildningsverksamhet inom komvux har bra kvalitet behöver bli skarpare, inte minst när det gäller upphandlad verksamhet. En utredning har tillsatts om hur kontrollen över vuxenutbildningen kan öka (Dir. 2025:103). Socialdemokraterna har länge menat att statens ansvar stärkas i syfte att öka kvaliteten och rättssäkerheten. Även de privata utbildningsanordnarnas roll ska ingå i analysen. Fokus måste samtidigt i större utsträckning läggas på att förhindra att brister uppstår istället för att bara vidta åtgärder i efterhand om och när det uppdagas. Huvudmännen måste vara vaksamma så att inte vinstjakten går ut över kvaliteten.

I syfte att öka kvalitén och likvärdigheten i komvux behöver elevernas möjligheter till stöd och anpassningar utvecklas. Elevgruppen inom komvux har förändrats. För många av de utrikesfödda som ska etablera sig på den svenska arbetsmarknaden är yrkesvux det bästa alternativet. För att möta målgruppens behov och bryta segregationen behövs mer utbildning men också ökad kvalitet och stöd i utbildningen. Här är det viktigt att analysera vilka åtgärder, till exempel förbättrad tillgång till stöd och ökad tillgång till elevhälsoinsatser, som kan få fler elever att nå målen med sin utbildning i komvux. Utredningen om läromedel i skolan visade att kvaliteten i komvux ofta blir lidande då studenterna inte har råd att köpa kurslitteratur. För att höja kvaliteten och öka jämlikheten vill vi socialdemokrater därför att även läromedel inom komvux på sikt ska vara kostnadsfria.

Skolverket och SPSM borde få i uppdrag att se över och ta fram insatser och stödmaterial om funktionsnedsättning hos elever inom komvux. Möjligheterna för personer med intellektuell funktionsnedsättning att studera inom komvux ska stärkas.

Idag avstår många på grund av svårigheter att kombinera olika ersättningar. Det behöver utredas hur finansiering av anpassad utbildning inom komvux ska ske.

2.1.2 Fler utbildningsplatser och höjd kvalitet inom regionalt yrkesvux

Trots ett stort och långsiktigt behov av yrkesinriktad utbildning på gymnasial nivå inom komvux (regionalt yrkesvux) har SD-regeringens hantering av yrkesvux präglats av plötsliga nedskärningar och kortsiktighet. Vuxenutbildningen byggdes ut kraftigt av den socialdemokratiska regeringen, som också gjorde det till en rättighet att läsa på komvux. Regionalt yrkesvux har blivit en motor i omställningen på arbetsmarknaden och ett skarpt verktyg för jobb och integration. Den tidigare socialdemokratiska regeringen la också om utbildningspolitiken avseende hur gymnasieskolan och yrkesutbildningarna inom den kommunala vuxenutbildningen ska dimensioneras så att hänsyn framöver ska tas till arbetsmarknadens behov av kompetens.

Satsningen på regionalt yrkesvux behöver fortsätta med fokus på både ökad kvalitet och att skapa fler utbildningsmöjligheter för vuxna. Det är viktigt att kommunerna får möjlighet att planera utbyggnaden och dimensionera utbildningen efter de behov som finns. Om kvalitén ska kunna öka bör ersättningen per plats inom regionalt yrkesvux höjas. En yrkesutbildning med hög kvalitet ger eleverna bättre yrkeskunskaper och leder till att en större andel får arbete efter utbildningen.

För att möta behoven som följer av klimatomställningen, den snabba utvecklingen av artificiell intelligens och en förändrad arbetsmarknad ställs nya krav på att säkerställa kompetensförsörjning inom en rad viktiga yrken. I linje med förslag i SOU 2024:16 ska det införas en möjlighet till extra tilldelning av statsbidrag för yrkesvux från Skolverket för att möta snabbt uppkomna utbildningsbehov regionalt och lokalt.

Kombinationsutbildningar inom komvux är utbildningar där kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare (sfi) eller svenska som andraspråk kombineras med en yrkesutbildning på gymnasial nivå. Satsningen på kombinationsutbildningar har gjort att fler utrikes födda kan få en sammanhållen språk- och yrkesutbildning som snabbare leder till arbete. Kombinationsutbildningar bör fortsatt stödjas och utvecklas för att förbättra utrikes föddas etablering i arbetslivet och integrationen i samhället.

För att ytterligare stärka kompetensförsörjningen och kopplingen mellan arbetslivet och yrkesutbildningen ställer vi oss positiva till att yrkesvux utvecklas med möjligheten att anställa lärlingar. Det är dock viktigt att det är arbetsmarknadens parter i respektive bransch som ska avgöra i kollektivavtal huruvida yrkesutbildning ska kunna genomföras som lärlingsanställning.

Tidöregeringens tendens att göra tillfälliga satsningar för att följande budgetår kunna presentera gamla pengar som nya står nu Sveriges kompetensförsörjning dyrt. Statsbidrag för regionalt yrkesvux och språkträning i välfärden som ligger under anslag 1:17 upphör vid årsskiftet 2026, en nedskärning på 140 miljoner kronor. Det handlar om yrkesutbildning som är helt nödvändig för att minska arbetslösheten och säkra kompetensförsörjningen i välfärden och därför föreslår Socialdemokraterna att 140 miljoner skjuts till anslaget 1:17 för att säkra statsbidraget för regionalt yrkesvux och språkträning i välfärden.

2.1.3 Stärk utbildningen i svenska för invandrare för jobb och integration

Svenska språket är helt avgörande för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden och för att bli en del av det svenska samhället. Att kunna tala, skriva och läsa på svenska är ett krav inom många yrken och ofta nödvändigt för att kunna delta i utbildning. Språket lägger grunden för självständighet och delaktighet, en fungerande integration och är även en förutsättning för vårt gemensamma välstånd och vår gemensamma välfärd. Svenska för invandrare (sfi) är helt avgörande i det svenska utbildningssystemet och ska få ett kvalitetslyft.

Det är väl känt att det finns kvalitetsbrister inom sfi. För att fler ska kunna lära sig svenska måste sfi fungera bättre. Genomströmningen inom sfi behöver förbättras. Fler vägar måste skapas för att möjliggöra övergångar till eller kombinationer med andra delar av vuxenutbildningen. Utökad undervisningstid vore ett sätt att öka genomströmningen och därmed snabba på integrationen. Uppsökande verksamhet behöver finnas för att stödja individer med svårigheter i svenska språket att påbörja och avsluta en utbildning i sfi. Många kommuner har lagt ut stora delar av sfi-utbildningen på entreprenad vilket ökat risken för att vinster går före utbildningens kvalitet. Vinstjakten i det svenska utbildningssystemet leder inte bara till att barn i förskola och skola får sämre utbildning när vinstdrivande koncerner skär ner på lärare och undervisning för att tjäna pengar. Samma tendens finns bland privata utbildningsanordnare i sfi. Vinstjakten måste bort även från sfi och vi socialdemokrater vill att enskilda sfi-anordnare ska vara icke vinstdrivande.

Den socialdemokratiskt ledda regeringen införde en utbildningsplikt för nyanlända vuxna med kort utbildning som står långt ifrån arbetsmarknaden. Därmed kan dessa elever hänvisas till studier inom kommunal vuxenutbildning. Men en mindre andel av dem som omfattas av utbildningsplikten tar ändå inte del av utbildning. Klivautredningen, SOU 2020:66, visade bland annat att huvudmännen inte har

tillräcklig kännedom om vilka kommuninvånare som saknar grundläggande kunskaper i svenska. Därmed får många som har rätt till sfi inte del av sådan undervisning. Ett kommunalt språkansvar ska införas som förpliktigar kommunen att söka upp och få dem som har rätt att delta i sfi att också göra det.

Vi socialdemokrater menar att det är välkommet att regeringen gått vidare med en del av förslagen i Klivautredningen. Proposition 2025/26:10 ”Skärpta krav i kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare (sfi)” innehåller en del förslag i rätt riktning. Vi socialdemokrater menar att det är bra att det införs skärpta krav i sfi. Samtidigt är det beklagligt att en del av utredningens förlag försämras medan andra förslag som är avgörande för att stärka kvaliteten i sfi ignoreras. Resultatet riskerar att bli en sfi-undervisning som både är för svag och för rigid för att säkerställa att alla lär sig svenska språket och kommer i jobb. I avsaknad av offensiva satsningar på sfi-utbildningens kvalitet riskerar regeringens förslag på en alltför rigid och svag treårsgräns att leda till sämre genomströmning och likvärdighet. Vi socialdemokrater föreslår därför att rätten till sfi, i linje med Klivautredningens förslag, ska gälla i fyra år med möjlighet till förlängning med ett år i taget om det finns särskilda skäl.

Det måste finnas en tydlig förväntan på alla att lära sig svenska språket. Det ska vara både en rättighet och en skyldighet. När en elev hoppar av sfi eller en kommun överväger att skriva ut en elev på grund av bristande språkprogression ska samhället därför inte släppa taget. Istället ska samhället erbjuda integrationsspår, motivationshöjande insatser och samhällsorientering.

I syfte att förbättra genomströmningen och stärka sfi-utbildningens förmåga att leda till jobb krävs också mer undervisningstid. Det måste finnas beredskap att sätta in ytterligare resurser, och antalet undervisade timmar för gruppen med ytterst låg utbildningsbakgrund måste kunna öka ytterligare.

Vi socialdemokrater anser därför att regeringen i propositionen också borde ha föreslagit en rad åtgärder för att öka kvaliteten och likvärdigheten i sfi som fanns i Klivautredningen. Det handlar bland annat om att reglera distansundervisningen tydligare inom sfi och att vidta åtgärder för att öka behörighetskraven för lärare i sfi. Vi anser att närundervisning ska vara huvudregel vid sfi-undervisningen. Därtill måste staten vidta åtgärder för att stärka beställarkompetensen inom upphandling och motverka att oseriösa och vinstdrivande aktörer tjänar pengar med försämrad sfi-undervisning som följd. Den socialdemokratiska regeringen ändrade Skolinspektionens instruktion så att myndigheten från och med 2022 är skyldig att genomföra löpande

tillsyn av vuxenutbildning också på skolnivå, oavsett om utbildningen bedrivs av en kommun eller av en upphandlad entreprenör. Staten måste fortsätta stärka granskningen av sfi-anordnare och arbetet för att förbättra kvaliteten.

2.1.4 Bygg ut och utveckla yrkeshögskolan för framtiden

När företag misslyckas med rekryteringar beror det ofta på bristen på personer med rätt yrkeserfarenhet. Kompetensbristen lägger hinder i vägen för utvecklingen av både välfärden, samhället och företag. Människor får inte jobbet som de drömmer om och vill utvecklas inom. Yrkeshögskolan har bevisat att man skapar utbildningar som i mycket hög utsträckning leder till arbete och blivit en verklig motor för regional tillväxt och kompetensförsörjning runtom i landet. Den kompetens som en yrkeshögskoleutbildning ger bidrar till stärkt kvalitet både i välfärden och i näringslivet.

Den socialdemokratiskt ledda regeringen fördubblade antalet utbildningsplatser i jämförelse med 2014 års nivå, men trots det är efterfrågan på yrkeshögskoleutbildade fortsatt stor från arbetsmarknaden. I budgetpropositionen för 2023 skar högerregeringen ner på antalet utbildningsplatser, för att sedan ångra sig och återföra medel i budgeten för 2024. Regeringens nedskärningar och ryckiga tilldelning av platser de här åren har försämrat planeringsförutsättningarna och därmed tillgången och kvalitén på utbildningar.

Vi socialdemokrater ser att yrkeshögskolan behöver dimensioneras för att möta de fortsatt stora kompetensbehoven runtom i Sverige. Utbyggnad behövs inte minst i regioner som präglas av stora företagsetableringar och företagsexpansioner, men också för att möjliggöra omställningen inom en rad sektorer. Klimatomställningen och den ökande användningen av artificiell intelligens är två exempel. Ökad tillgång till rätt kompetens är också nödvändig inom sektorer som redan utgör styrkeområden.

Yrkeshögskolan är en decentraliserad utbildningsform. Med kraftigt ökade volymer ökar också behovet av en samlad stödstruktur. Ansökningsförfarandet till utbildningar inom yrkeshögskolan görs till respektive utbildningsanordnare. Den decentraliserade processen medför att studerande kan söka och antas till ett obegränsat antal utbildningar men också ökad risk för brister i rättssäkerhet och onödig administration. Ett gemensamt system för ansökan till yrkeshögskolan bör genomföras där studenter får prioritera sina ansökningar. Inom yrkeshögskolan finns redan idag möjlighet att fatta beslut om flera utbildningsomgångar i ett och samma beslut, vilket kan användas för att förbättra planeringsförutsättningarna för utbildningsanordnare.

2.1.5 Lärcentrum för utbildning och kompetens i hela landet

Möjligheten att studera är inte jämlikt fördelad över landet och ofta drabbas mindre orter och landsbygden av brist på kompetens. Landsbygden utarmas när människor inte ser några möjligheter att utvecklas och försörja sig, vilket också dränerar välfärd och företag på kompetens. Om hela Sverige ska kunna leva måste det finnas möjligheter att utbilda sig i hela landet. Var man bor ska inte avgöra om man kan studera eller inte.

Den socialdemokratiskt ledda regeringen investerade i nyetableringen och utvecklingen av lärcentrum där den studerande erbjuds stöd från lärare och annan personal samt ges möjlighet att möta andra studerande. Pandemin visade på möjligheterna med att arbeta och studera på distans. För att fler ska kunna bo där de vill bör distansutbildningen fortsätta att utvecklas. För att också kunna examineras på sina distansstudier behöver det finnas goda möjligheter att genomföra examinationer i närheten av där studenterna bor.

Lärcentrum ökar möjligheterna att bo, studera och arbeta i hela landet och har visat sig spela en viktig roll för den nationella, regionala och kommunala kompetensförsörjningen. Vi socialdemokrater vill att lärcentrum fortsätter att utvecklas och blir tillgängligt för fler runtom i landet. Samverkan mellan kommuner, yrkeshögskolan och lärosäten bör stärkas så att fler utbildningsplatser kopplas till lärcentrum och den digitala pedagogiken utvecklas för att säkra kvaliteten i utbildningarna.

Av budgetpropositionen framgår att Skolverket under 2025 fördelade 45 miljoner kronor till kommunerna i statsbidrag för lärcentrum. Söktrycket är högt, liksom tidigare år. Vi socialdemokrater vill att lärcentrum fortsätter att utvecklas och blir tillgängligt för fler runtom i landet. För detta ändamål anslås 50 miljoner kronor under anslag 1:17 för att utveckla och bygga ut satsningen på lärcentrum.

3 Högre utbildning och forskning för utveckling i hela landet

Högre utbildning och forskning är helt avgörande för Sverige som kunskapsnation, men också för att ge alla möjligheter till bildning och stärkta livschanser. Som ett litet exportberoende land som bygger sin konkurrenskraft på innovation, är forskning och utveckling helt avgörande för Sveriges ekonomi. Socialdemokraterna menar att forskningen både ska svara upp mot samhällsutmaningar och få möjlighet att drivas av

nyfikenhet. Så kan nya innovationer och forskningsrön både upptäckas, förverkligas och kommersialiseras till nytta för hela samhället och mänskligheten. Det ökar näringslivets konkurrenskraft och stärker samhällets utveckling och välstånd.

Tillgången till högre utbildning är ojämnt fördelad runtom i landet och mellan människor. Detta berikar en del regioner, medan andra blir fattigare. Precis som i grundskolan spelar föräldrarnas utbildningsbakgrund en helt avgörande roll för vilka som väljer att studera vidare på högskolan och möjligheterna att klara studierna. Andelen som går vidare till högre utbildning är också helt beroende av var i landet man bor. I Danderyd är det 79 procent som påbörjat högskolestudier vid 24 års ålder, medan motsvarande siffra i de tio kommunerna med lägst övergångsfrekvens ligger mellan 10 och 20 procent. Förutom den sociala sammansättningen påverkar både geografisk närhet till högre utbildning och situationen på den lokala arbetsmarknaden vilka som läser vidare. Utrikes födda män som invandrat någon gång mellan 7 och 12 års ålder påbörjar högskolestudier i lägst utsträckning.

Högre utbildning och forskning är kraftfulla verktyg för att både stärka samhället, människan och regioners utvecklingskraft, men detta är möjligheter som är ojämnt fördelade. Mer måste göras för att högre utbildning av hög kvalitet ska finnas i hela landet.

Vägvalet att bygga ut den högre utbildningen med fler utbildningsplatser och lärosäten har varit viktigt för att stärka Sverige som kunskapsnation. Att det finns universitet, högskolor och forskning av hög kvalitet i hela landet stärker inte bara kompetensförsörjningen, innovationskraften och tillväxten på regional nivå utan lyfter hela vårt lands konkurrenskraft. Därför vill vi socialdemokrater ha både spets och bredd i högre utbildning och forskning och fortsätta stärka och utveckla lärosäten i hela landet.

Högre utbildning och forskning är avgörande för den gemensamma välfärdens kvalitet och kapacitet, men också för att öka sysselsättningsgraden och ta tillvara alla människors drivkraft. Att högskolan är avgiftsfri och att vi har ett starkt och jämlikt studiemedel som skapar förutsättningar för fler att studera är avgörande för att möjliggöra detta. Förmågan att ställa om från gammal till ny teknik och från gamla till nya jobb har gjort Sverige till ett av världens mest innovativa och konkurrenskraftiga länder.

Vi vill modernisera Sverige. Vi måste ligga i framkant så att forskning och utveckling, investeringar och jobb hamnar just här. Om vi ska lösa klimatkrisen måste samverkan mellan akademin, staten och arbetsmarknadens parter fortsätta att förbättras

– inte minst regionalt. För jobben och välfärden är tillgången till högre utbildning och forskning av stor vikt för utveckling i hela landet – yrken som lärare, sjuksköterskor och ingenjörer behövs och man ska kunna utbildas i hela landet.

Det ska vara attraktivt att investera i och utveckla produktion och tjänster i Sverige. Behovet av omställning är en möjlighet för Sverige att skapa jobb som bygger landet hållbart och visar vägen för andra länder.

Möjligheten att utbilda sig ska fortsätta öka på alla nivåer. Det kräver att den högre utbildningen byggs ut samtidigt som utbudet av utbildning bättre behöver anpassas till arbetsmarknadens behov. Fler vägar till och genom högre utbildning behövs, både som ett sätt att bekämpa den sociala snedrekryteringen till högskolan och som ett sätt att få fler behöriga sökande till utbildningar där dessa är för få.

3.1.1 Forskningspolitikens mål och finansiering

Socialdemokraterna vill fortsätta investera långsiktigt i forskningen och höja de statliga forskningsanslagen. En särskild satsning på forskningsinfrastruktur som kan användas såväl av forskningen som av industrin bör övervägas.

Den forskningsproposition som tidöregeringen drev igenom för forskningspolitiken åren 2025–2028 innebar tyvärr att viktiga investeringar skjuts på framtiden och försämrade förutsättningar för nyare lärosäten. Ökningen av forskningsanslagen som behövs omedelbart försköts till kommande mandatperiod med risk för att Sverige halkar efter som forskningsnation. Sin vana trogen har regeringen skrutit om rekordsatsningar samtidigt som de tillskjutna medlen i realiteten är mindre än i tidigare forskningspropositioner. Konkurrensutsättningen av basanslag innebär dessutom minskad akademisk frihet och att mindre lärosäten, ofta utanför storstadsregionerna, riskerar att förlora resurser. Fler konkurrensutsatta medel innebär att forskare får lägga mer tid på att skriva ansökningar och hantera byråkrati, i stället för att forska. Regeringens tal om excellens mynnar ut i ökad marknadsstyrning och minskade möjligheter för lärosätena att styra forskningen snarare än kvalitetsutveckling.

Vi vill värna den akademiska friheten och investera i forskningens kvalitet i hela landet. Därför innehöll Socialdemokraternas förslag till forskningspropositionen över 700 miljoner kronor mer än regeringens till forskning och innovation, inklusive stärkta basanslag som är avgörande för både forskarnas trygghet och möjligheten att bedriva grundforskning. Vi ställer oss också kritiska till att regeringen tagit bort delmålen om att jämställdheten ska öka liksom delmålet om att ”samverkan och samhällspåverkan ska öka”.

Övergångsregeringens budgetproposition förvärrar nu läget för svensk forskning ytterligare då anslagshöjningar som beslutats i forskningspropositionen uteblir. Forskningspropositionen, prop. 2024/25:60, omfattar åren 2025–2028 och innehåller tillskott för forskning och innovation från 2 500 miljoner kronor 2026 till 4 000 miljoner kronor 2027 och 6 500 miljoner kronor 2028. Ökningen på nära 1,5 miljarder kronor mellan åren 2026 och 2027 riskerar alltså nu att gå om intet.

Socialdemokraterna vill fortsätta investera långsiktigt i forskning och höja de statliga forskningsanslagen. Det är i nuläget viktigt att stoppa nedskärningar på universitet och högskolor, som de senaste åren drabbats hårt av tidöregeringens politik och kostnadsökningar.

3.1.2 Bättre resurstilldelning för stärkt kvalitet på utbildningarna

Genom Kunskapslyftets utbyggnad har antalet utbildningsplatser inom högskolan ökat, men trots det råder det fortfarande brist på utbildad arbetskraft inom många yrken. Det nya omställningsstudiestöd som införts av den socialdemokratiskt ledda regeringen i samverkan med arbetsmarknadens parter innebär också att efterfrågan på högre utbildning bland yrkesverksamma kommer att öka. Dagens system för dimensionering och resurstilldelning till högre utbildning infördes på 1990-talet och har sedan många år tillbaka behövt kompletteras med särskilda satsningar i form av såväl riktade utbyggnader av utbildningsplatser inom bristyrken som höjda ersättningsbelopp för att öka kvaliteten på vissa utbildningar. Detta har skapat en ryckighet i lärosätenas finansiering samtidigt som utbildningsutbudet ändå inte fullt ut anpassats till arbetsmarknadens behov.

Nuvarande system missgynnar redan kortare kurser som riktar sig till andra än traditionella ungdomsstudenter. Regeringen har genomfört åtgärder för att ytterligare försämra tillgången till enstaka kortare kurser och riktar med precision in sig på kurser som ges på distans. I ett läge när fler förväntas ställa om mitt i arbetslivet och det blir allt viktigare för människor att kunna lära om och lära nytt kan man förvänta sig att efterfrågan på korta kurser och distansutbildningar kommer öka.

Kvalitén inom den högre utbildningen behöver fortsätta stärkas med fokus på områden som pedagogik och forskningsanknytning och ökad lärarledd tid. Idag har många utbildningar, främst inom humaniora, lite lärarledd tid på grund av bristande resurser. Det påverkar kvaliteten negativt. På andra utbildningar, inklusive utbildningar till bristyrken som civilingenjör och lärare, är andelen avhopp hög, vilket innebär behov av extra kvalitetshöjande insatser även där.

Brist på platser för verksamhetsförlagd utbildning (VFU-platser) utgör idag en begränsning för utbyggnaden av utbildningar inom viktiga välfärdsyrken. För att öka tillgången på VFU-platser ska dessa byggas ut och såväl offentliga som privata verksamheter ska åläggas att ta emot VFU-studenter.

3.1.3 Fortsätt utveckla studenthälsan

Studenters hälsa påverkar möjligheterna att genomföra studierna. Den vanligaste orsaken till att studenter söker sig till studenthälsan är enligt Sveriges förenade studentkårer psykisk ohälsa. Den socialdemokratiskt ledda regeringen stärkte studenthälsan och gav Stockholms universitet, Linköpings universitet och Universitets- och högskolerådet (UHR) i uppdrag att utveckla en gemensam webbportal för studenthälsovården. Detta för att öka den digitala samordningen och öka likvärdigheten i tillgång till studenthälsovård. Det är dock långt ifrån tillräckligt. Studenthälsan behöver fortsätta utvecklas och landets lärosäten bör samverka med studentkårerna för att förebygga psykisk ohälsa bland studenterna.

De satsningar som den socialdemokratiskt ledda regeringen gjorde på sommarkurser är viktiga både för att möjliggöra för fler studenter att bli klara med sin examen tidigare men också som steg mot ett treterminssystem. För att ge bättre möjligheter till återhämtning och minska ohälsan bör försöksverksamhet genomföras med tidigare terminsstart och en hösttermin som slutar före jul.

3.1.4 Tillträde till lärosäten för studentförbund

Med anledning av olika händelser och risken för att olika studentorganisationer behandlas godtyckligt anser vi att högskoleförordningen (1 kap. 13 §) bör ses över så att godtycklig tolkning inte stänger ute demokratiskt uppbyggda föreningar. Politiska föreningar är en viktig och naturlig del i det demokratiska samtalet. Studenter och anställda vid lärosätena har också rätt att delta och organisera sig i vår demokrati. Att få ta del av politiska idéer är en naturlig del av en demokrati och ingenting som studenter eller anställda behöver skyddas ifrån. Hot, hets och våld har däremot ingen plats på landets lärosäten.

3.1.5 AI och dess påverkan på utbildningsväsendet

AI kommer de kommande åren att förändra och påverka alla utbildningsformer, inte minst högre utbildning och forskning. AI-kommissionens arbete med en Färdplan för Sverige visar att AI kommer att vara avgörande för Sveriges fortsatta konkurrenskraft,

säkerhet och välstånd. Kommissionens bedömning är att en av de största utmaningarna för det svenska AI-ekosystemet är det politiska ledarskapet, eller snarare avsaknaden av detta. Den senfärdighet som regeringen uppvisar ökar risken för att Sverige hamnar efter i utvecklingen med risk för stora negativa konsekvenser på både kort och lång sikt. Det är nu viktigt att regeringen ser till att myndigheterna inom utbildningsområdet använder sig av AI för att utveckla sitt arbete och att de håller sig uppdaterade och samlar in kunskap om hur AI används. Detta för att kunna sprida kunskap om möjligheter och risker med AI.

Den snabba utvecklingen av artificiell intelligens är exempel på teknologi som kommer att leda till omfattande strukturomvandling av samhället och marknader och ställa nya kompetenskrav. Sverige har fantastiska förutsättningar att bli ett AI-land i världsklass. Vi har framstående universitet, toppositioner i internationella innovationsmätningar, en teknikpositiv befolkning och en stark offentlig sektor med stor datatillgång. Rätt använd kan AI bygga Sveriges tillväxt och stärka välfärden. En svensk AI-satsning bör ha ett särskilt fokus på hur artificiell intelligens kan tillämpas både för att stärka produktiviteten i näringslivet och för att förbättra och effektivisera välfärden.

Sverige behöver flytta fram positionen i AI-utvecklingen. Därför bör det övervägas att uppdrag ges till ett lärosäte att bygga upp ett resurscentrum för AI-utveckling i syfte att driva på och forska kring AI och dess användande inom utbildningssektorn. Det kan exempelvis handla både om metoder för att upptäcka fusk vid examinationer och utvecklingen av metoder för att använda AI på ett bra sätt.

3.1.6 Fler utbildningsplatser för att möta efterfrågan kopplad till omställningsstudiestödet

För att omställningsstudiestödet ska få fullt genomslag i förbättrade möjligheter till omställning och kompetensutveckling krävs ett utbildningsutbud som är anpassat till arbetsmarknadens behov och målgruppens efterfrågan. Ökad flexibilitet behövs i utbildningsutbudet med fler korta kurser och fler kurser på deltid. Då en majoritet av de sysselsatta idag har en eftergymnasial utbildning kommer mycket av utbildningsutbudet att behöva vara på såväl eftergymnasial nivå som högskolenivå. Det kräver att ett nytt kursutbud tas fram, men också att kurser som idag ligger sent i längre utbildningsprogram öppnas upp och görs tillgängliga till exempel för personer som har äldre utbildning inom området. Det är olyckligt att tidöregeringens politik och hånfulla retorik när det gäller kortare kurser och kurser på distans riskerar att motverka

utbildningssystemets förmåga att möta den efterfrågan som omställningsstudiestödet skapar.

Utöver kortare kurser är det också viktigt att det finns utbildningsprogram som motsvarar den fulla tiden av upp till ett års heltidsstudier för att möjliggöra karriärbyten eller mer omfattande kompetensutveckling. Ett bra exempel är den försöksverksamhet med en ettårig kompletterande pedagogisk utbildning för blivande lärare som inleddes 2022. Denna försöksverksamhet bör fullföljas och utökas. Även på andra områden kan kurser motsvarande en eller två terminers heltidsstudier på avancerad nivå användas för att skapa nya vägar in i bristyrken eller för att tillföra spetskompetens.

Behovet av fler lärare och sjuksköterskor samt stärkt forskningsanknytning i de stora professionsutbildningarna är omfattande. Kompetensförsörjningen av hälso- och sjukvårdspersonal och lärare kan förbättras genom att stärka förutsättningar för verksamhetsförlagd utbildning och att säkerställa forskningsmedel för de stora professionsutbildningarna inom välfärdsyrkena. Detta kan uppnås genom att inrätta avtal för exempelvis vårdvetenskaplig utbildning, lärande och forskning (s.k. VULF-avtal) för vissa hälso- och sjukvårdsutbildningar i högskolan samt förstärka och utveckla de ULF-avtal som i liten skala finns inom lärarutbildningarna.

Högskolan behöver stärka sin förmåga att erbjuda utbildningar utifrån omvärldsförändringar.

3.1.7 Fler ska ha möjlighet att studera inom högre utbildning

Även om möjligheterna att studera är goda i Sverige så är det fortfarande dubbelt så vanligt att studera vidare om ens föräldrar har högskoleutbildning. Människors bakgrund ska inte styra vilka som studerar på högskola och universitet. Snedrekryteringen utifrån klass, kön och geografi skall brytas. Att utrikes födda inte påbörjar högskolestudier i samma utsträckning som inrikes födda återspeglar att både samhället och den högre utbildningen är segregerade. Mer måste göras för att bredda rekryteringen. Arbetslivserfarenhet bör återigen ses som meriterande vid ansökan till högskolan.

Idag har studenter med funktionsnedsättning inte rätt att få anpassad kurslitteratur. Detta anser vi måste ses över. Det är dessutom viktigt att sådan kurslitteratur tillhandahålls från start för att studenter med funktionsnedsättning ska ha likvärdig möjlighet att fullgöra kurserna.

Högre utbildning behöver finnas i varje län för att bredda rekryteringen till högre studier och säkerställa utvecklingskraft i hela landet. Satsningarna på

högskoleutbildning via lärcentrum och korta kurser för yrkesverksamma behöver också fortsätta. Detta är avgörande både för den enskildes tillgång till utbildning och för att säkra näringslivets och välfärdens kompetensförsörjning även på mindre orter.

Omställningsstudiestödet kommer göra att fler återvänder till högskolan eller börjar studera där för första gången, efter en lång tid i arbetslivet. Fler kommer att vilja tillgodoräkna sig tidigare utbildning. Behovet av validering och vägledning kommer därför att öka. Det finns också ett behov av att förbättra möjligheterna att röra sig mellan yrkeshögskolan och högskolan.

En möjlighet att få fler sökande till utbildningar är att skapa anpassade vägar för personer som redan har en gymnasial utbildning på området ifråga och som efter några år i arbetslivet vill studera vidare. Detta skulle också kunna bidra till att bredda rekryteringen till högre studier. Det behöver ses över om och hur högskoleprovet kan användas för att bredda rekryteringen till högskolan.

Redan idag finns möjligheter till validering både för tillträde till högskolan och tillgodoräknande. Lärosätena har dock inga särskilda resurser avsatta för validering och dagens resurstilldelningssystem missgynnar tillgodoräknande. Regeringen bör därför överväga att ge lärosätena öronmärkta resurser för validering.

Universitets- och högskolerådet fick av den socialdemokratiska regeringen i uppdrag att utveckla ett nationellt prov som möter grundläggande behörighet till högskolestudier och bedriva en försöksverksamhet 2022–2023. Det grundläggande behörighetsprovet mäter kompetenser på gymnasienivå i svenska, engelska och matematik och ett antal kognitiva kompetenser. I maj 2024 presenterade UHR sin utvärdering vilken visade att försöksverksamheten har gett positiva resultat och öppnat vägen för fler individer att fortsätta sin bildningsresa. Socialdemokraterna anser att projektet ska fortsätta.

3.1.8 Värna forskningens frihet

Att forskare fritt kan välja forskningsämne och forskningsmetod samt fritt publicera forskningens resultat är grundläggande både för forskningens kvalitet och för en fungerande demokrati. Forskningspolitiken har ett ansvar för att rikta resurser till att lösa angelägna samhällsproblem och bidra till ett konkurrenskraftigt näringsliv, men den måste samtidigt ge goda förutsättningar för fritt kunskapssökande. Grundläggande är att politiker aldrig får styra forskningens resultat eller vilka metoder som ska användas eller utöva påtryckningar mot enskilda forskare.

Sverige ska såväl nationellt som internationellt värna forskningens frihet och främja öppen vetenskap. Att värna forskningens frihet är särskilt viktigt i en tid av

faktaresistens och hot och hat mot forskare. Auktoritära och illiberala strömningar har, där de fått makten, ofta fört en politik som minskat forskningens oberoende och till och med tvingat universitet att stänga eller flytta sin verksamhet. Den svenska regeringen borde markera tydligt mot sådana tendenser.

Hotbilden mot Sverige har ökat. Främmande makt lägger omfattande resurser på att få ut avancerad teknologi från Sverige och auktoritära stater samverkar i högre grad. Spridning av konspirationsteorier och antistatliga budskap ökar. Hotbilden ökar i samhället i stort, men också gentemot universitet och högskolor. Lärosätena behöver därför jobba aktivt med de säkerhetspolitiska frågorna till exempel genom att stärka skyddet av både information och verksamhet, samtidigt som den akademiska friheten och grundläggande principer om öppenhet och samarbete måste värnas.

Ett stort hot mot den akademiska friheten i Sverige idag är hot och hat mot forskare. I vår samtid utmanas och ifrågasätts forskning och kunskap på oseriös grund. Vi behöver både fri forskning och forskare som utan rädsla kan berätta om sina forskningsresultat för svenska folket. Påtryckningar, hot och hat mot forskare slår inte bara mot forskarna själva utan mot hela den kunskapsgrund som behövs för en fri debatt och kloka beslut. Politiska företrädare måste också tydligt visa att hot och hat mot forskare är oacceptabelt. Regeringen måste ta tydlig ställning för att värna den akademiska friheten. Detta inbegriper också att vara transparent, föra dialog och ge lärosäten och forskare långsiktiga förutsättningar för sin verksamhet.

Ett sätt att ytterligare stärka forskningens frihet är att forskare ges tryggare anställningar. Visstidsanställningarna behöver minska och förekomsten av staplingar av tidsbegränsade anställningar behöver ses över. Detta är även viktigt ur ett jämställdhets- och arbetsmiljöperspektiv. Nya karriärvägar mellan högskolan och det omgivande samhället behöver öppnas upp för att höja kvaliteten i välfärden och andra kunskapsintensiva verksamheter, öka spridningen av forskningsresultat samt tillföra forskning och undervisning nya impulser.

Högskolelagen (1992:1434) slår fast att jämställdhet mellan kvinnor och män alltid ska iakttas och främjas i högskolornas verksamhet (1 kap. 5 §). Även om utvecklingen av jämställdheten när det gäller exempelvis anställningar och möjligheter att meritera sig går framåt, visar en undersökning från UKÄ på stora könsskillnader mellan ämnen. Arbetet med att öka jämställdheten måste fortsätta.

Öppen vetenskap ökar såväl tillgängligheten av forskningsresultat som transparensen i forskningen. För att möjliggöra detta behöver såväl formerna för publicering av

vetenskapliga resultat som de akademiska meriteringssystemen förändras. Mycket av detta ligger på vetenskapssamhället självt men behöver understöd av staten och forskningsfinansiärerna nationellt och internationellt.

När regeringen under 2023 plötsligt och ensidigt kortade förordningstiden för lärosätenas styrelser såg många inom forskarvärlden det som ett hot mot den akademiska friheten. Något liknande hade aldrig tidigare hänt i Sverige och förfarandet utgjorde enorma avsteg från den ordning som tagits fram tillsammans med akademin. Utan förvarning skar regeringen också ned på utvecklingsforskningen, vilket innebar att redan utlysta forskningspengar drogs tillbaka och mycket arbete gjorts förgäves. Tidöregeringens egenmäktiga agerande skadade inte bara tilltron till staten som forskningsfinansiär utan bidrog också till oro inom akademin. Regeringen måste värna den akademiska friheten i både ord och handling.

3.1.9 Den akademiska friheten ska stärkas men högskolesektorn ska inte privatiseras

Tidöregeringen tillsatte en utredning (Dir. 2026:5) som bland annat fick uppdraget att lämna förslag på en alternativ organisationsform för statliga universitet och högskolor. Detta mot bakgrund av att man satt ändamålsenligheten i dagens myndighetsform för högskolor och universitet i fråga. Vi socialdemokrater anser att den akademiska friheten kan stärkas utan att högskolesektorn privatiseras.

3.1.10 Forskningsråd för utbildning och forskning

För att säkerställa att statens forsknings- och högskolepolitik är starkt förankrad i forskning och möter omvärldens utveckling krävs systematisk och kontinuerlig inhämtning av kunskap och systematisk analys. Därför bör ett statligt forskningsråd tillsättas med analytisk och rådgivande funktion. Detta ligger i linje med Styr- och resursutredningen som föreslog att en analysfunktion ska inrättas med uppgift att göra samlade och oberoende analyser och uppföljningar som kan ligga till grund för framtida politiska prioriteringar men även kan utgöra stöd för lärosätenas och andra intressenters arbete. I uppdraget bör det ingå att lägga fram en samlad analys inför propositionen för högre utbildning och forskning.

Förmågan att snabbt omsätta evidens och forskningsresultat i praxis måste stärkas. För att säkerställa kunskapsbaserad styrning och främja forskningssamverkan inom olika områden bör alla myndigheter också få tydliga uppdrag att kontinuerligt samverka och inhämta analyser från forskning och akademin.

3.1.11 Stärk svenska språkets ställning inom akademin

Svenska språkets ställning inom akademin har försvagats under lång tid. Statistik från Swepub visar att andelen avhandlingar som är skrivna på engelska ökat de senaste 20 åren samtidigt som andelen som är skrivna på svenska har minskat. År 2022 publicerades totalt 2 591 avhandlingar i Sverige och av dessa var 94 procent skrivna på engelska, 6 procent på svenska och 0,3 procent på ett annat språk. Engelskans dominans har ökat, vilket visas av att andelen avhandlingar som skrivs på andra språk än engelska också minskat (om än från en låg nivå). En särskilt stor ökning går dessutom att se inom samhällsvetenskap, som är ett exempel på område där svenska språket är en helt avgörande förutsättning för att kunna bedriva djupgående forskning om svenska förutsättningar.

När en allt mindre andel av avhandlingarna skrivs på svenska, minskar sannolikheten också att det är svenska förhållanden som blir föremål för forskning och därmed ny kunskap. Detta innebär i förlängningen att det forskningsbaserade underlaget för att utveckla det svenska samhället och dess verksamheter riskerar att bli allt sämre. Dessutom finns det tydliga kopplingar mellan undervisningsspråket och studenternas förmåga att ta till sig kunskap. Forskning visar att barn lär sig bäst på sitt starkaste språk, och på motsvarande sätt finns studier som visar att studenter inom högre utbildning lär sig sämre när engelska är undervisningsspråket snarare än deras modersmål. Mot bakgrund av detta krävs åtgärder för att stärka det svenska språkets ställning inom akademin.

Svenska språket är ett viktigt kitt för att hålla samman vårt samhälle, men också för att stärka den högre utbildningen, forskningen och innovationskraften i vårt land. Även om internationalisering är en viktig förutsättning för att bygga forskningskvalitet, när det gäller både forskningssamarbete, sampubliceringar och att attrahera utländska forskare, så måste ökad hänsyn tas till att svenska språket behöver ha en stark ställning inom en rad forskningsområden som är nödvändiga för vårt lands utveckling. Att forskningen bedrivs på svenska ökar sannolikheten att den också bedrivs på svenska exempel. Bland annat är det viktigt att mer forskning inom det samhällsvetenskapliga området bygger ny och fördjupad kunskap kring svenska förhållanden. Det kan också handla om forskning som rör förhållanden inom svensk välfärd eller näringsliv där språkmässiga barriärer kan utgöra ett hinder för fungerande samverkan, utveckling och spridande av evidensbaserade metoder.

Starka professioner kräver ett gemensamt språk och en gemensam begreppsbildning. Därför är det bra om forskning och högre utbildning sker på svenska inom områden som i huvudsak arbetar inom en svensk kontext. Inte minst skola, vård och omsorg är ämnesfält där tillgången till gemensamma begrepp på svenska är viktig. Vi socialdemokrater föreslår att lärosätena ska få i uppdrag att stärka det svenska språkets ställning inom akademin, i synnerhet inom områden där det är särskilt prioriterat att stärka kunskaperna om det svenska samhället för att kunna utveckla detsamma.

Internationalisering är viktig, men den måste balanseras av åtgärder som säkerställer att svenska språket fortsatt har en plats inom akademin och gör att fler forskare kan rikta sig mot att forska på svenska förhållanden. Andelen kurser som ges på svenska på kandidatnivå behöver öka i syfte att stärka kunskapsinhämtningen och svenska språket bland både studenter och anställda. Hänsyn ska tas till vilken utbildning det handlar om, hur behovet på arbetsmarknaden ser ut och om ett främmande språk tillför något tydligt mervärde. En annan viktig förutsättning för att stärka svenska språket inom akademin är att fler av de bästa studenterna som också är svenskspråkiga väljer en akademisk karriär. Andelen konkurrenskraftiga och svenskspråkiga studenter som blir doktorander vid lärosäten ska öka liksom andelen avhandlingar som skrivs på svenska och andelen svenskspråkiga forskare.

3.2 Behov av särskilda forskningssatsningar

3.2.1 Rymdsatsning för säkerhet och klimat

Sveriges geografiska läge, tekniska och vetenskapliga kunnande och redan existerande infrastruktur ger oss en unik möjlighet att tillhöra de ledande länderna på rymdområdet, samtidigt som rymden blir allt viktigare ekonomiskt, säkerhetspolitiskt och för klimatarbetet. För att detta ska bli verklighet behöver en ny rymdlag antas, ett arbete som inleddes under den socialdemokratiskt ledda regeringen. Regeringen bör skyndsamt lämna ett sådant förslag till riksdagen. Samtidigt bör ett nationellt satellitprogram etableras.

3.2.2 Polarforskning för klimat och säkerhet

Polarforskningen är viktig för att öka kunskaperna om klimatförändringarna och de säkerhetspolitiskt viktiga polartrakterna. Ett polarforskningsfartyg är en viktig resurs för Sverige och för vår attraktivitet som samarbetspartner. Ett nytt polarforskningsfartyg skulle befästa Sveriges ställning som ett ledande land inom polarforskningen.

3.2.3 Öka tempot i den gröna omställningen

Som framgår av forskningspropositionen är forskning och innovation en förutsättning för att motverka klimatförändringar, hantera deras följder och åstadkomma en framgångsrik klimatomställning. Trots det innebär regeringens förslag en otillräcklig satsning på forskning för att möjliggöra den gröna omställningen.

Rätt hanterad kan klimatomställningen bli en möjlighet för Sverige att skapa jobb och stärka vår globala position. Men då krävs både ny kunskap, innovation och samverkan som omfattar hela samhället, inte minst eftersom klimatförändringarna påverkar förutsättningarna för de flesta sektorer. Målsättningen bör vara tydlig mot att göra Sverige till världens första fossilfria välfärdsland. Vägen dit går genom att både använda svenska styrkeområden för att med teknik, kunskap och innovation bidra till omställningen och utveckla forskningen kring hur en rättvis omställning kan åstadkommas och bördan kan fördelas rättvist och utifrån förmåga. Därför vill vi socialdemokrater se mer satsningar på forskning och innovationer på klimatområdet.

3.2.4 Ökad forskning för bättre brottsprevention

Av forskningspropositionen framgår att det nationella forskningsprogrammet om brottslighet som pågår under perioden 2021–2030 får fortsätta samt att detta fortsatt ska ha en bred inriktning. Det är bra, men samtidigt lägger regeringen för lite fokus och resurser på forskning kring brottsprevention samt vilka åtgärder som är avgörande för att förebygga brott.

Vi socialdemokrater vill därför satsa mer på forskning om brottsprevention. Det kan exempelvis handla om forskning om hur man förebygger brott eller kring vilken typ av åtgärder som kan sättas in i tidig ålder för att motverka brott. Det handlar också om att öka den forskningsbaserade kunskapen kring hur man kan förhindra fortsatt brottslighet via exempelvis behandlingsprogram eller avhopparverksamhet.

3.2.5 Forskning om arbetsmiljö och arbetslivets villkor

Det finns ett stort behov av att öka kunskaperna om vad som leder till arbetsrelaterad ohälsa, arbetsplatsolyckor och slitsam arbetsmiljö så att dessa kan förebyggas. Ingen ska behöva sätta livet till på jobbet, vare sig i olyckor eller i följderna av arbetsrelaterad ohälsa. Samtidigt behöver arbetsmiljön och arbetslivets villkor förbättras så att vanligt folk orkar arbeta hela vägen fram till pension. Därför föreslår vi socialdemokrater att ambitionerna höjs och det sätts av betydligt mer medel till forskningen om arbetsmiljö och arbetslivets villkor.

3.2.6 Fria forskningsmedel

Fri grundforskning har bidragit till många banbrytande upptäckter som fått stor påverkan på samhällsutvecklingen. Utvecklingen av litiumjonbatterier, wifi, gps-teknik och gensaxen är exempel på banbrytande upptäckter som alla har sitt ursprung i fri grundläggande forskning. Humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner har bl.a. bidragit med kunskap om beteenden, livsvillkor, demokrati, marknader och kulturer, vilket har varit avgörande för samhällets utveckling. Det är därför viktigt att ge utrymme för den fria forskarinitierade forskningen. I syfte att skapa vetenskaplig förnyelse, bredd och kvalitet bör Vetenskapsrådets anslag öka för att fördela medel för fri forskning inom alla forskningsområden.

4 Anslagsförändringar

4.1.1 Småskolereform med små klasser för små barn

Socialdemokraterna vill genomföra en småskolereform med små klasser för små barn som ger alla barn en trygg, rolig och lärorik start i skolan. Där ska klasserna vara små och trygga och det ska finnas mer utbildad personal och fler lärare som har tid att se och stötta alla barn. Idag ser vi att alltför många tioåringar lämnar lågstadiet utan att kunna läsa och skriva ordentligt. Skolkoncernerna gör stora vinster samtidigt som lärare vittnar om stök och för stora klasser där de inte hinner med att hjälpa alla barn. Fler elever än någonsin slås ut från skolan och PISA-resultaten ligger på de sämsta resultaten någonsin. Kraftfulla åtgärder krävs för att vända krisen i svensk skola.

Småskolereformen ska utformas med bindande regler om maximalt 12 elever per lärare i lågstadiet. För att komma dit vill vi satsa resurser på att anställa över 3 000 fler lärare i lågstadiet, så att de har tid att se alla elever och ge stöd utifrån behov. Det här ska komplettera införandet av en tioårig grundskola, där personalen i förskoleklass nu ska fortbildas för att kunna jobba med barnen i de första årskurserna. Vi socialdemokrater vill att de första stegen för en småskolereform med små klasser för små barn ska vara på plats i juli 2027 samt att regeringen vidtar åtgärder för att göra det möjligt. För att påbörja arbetet förslår vi att anslaget 1:15 ”Statligt stöd för stärkt kunskapsutveckling” förstärks med 1 700 miljoner kronor.

Yrkesutbildning för jobb, kompetens och konkurrenskraft.
Arbetslösheten har ökat kraftigt under tidöregeringens styre och alltför många tvingas nu gå arbetslösa eller undersysselsatta. De senaste åren har arbetslösheten också ökat kraftigt i tjänstemannayrken till följd av att en rad sektorer varit särskilt exponerade för den snabba utvecklingen av generativ AI. Tidöregeringen har gjort för lite för att motverka utvecklingen. Fler måste utbildas för att förbättra matchningen på arbetsmarknaden, inte färre.

4.1.2 Yrkesutbildning för bättre matchning och jobb

Massarbetslöshet och kompetensgap hotar både sammanhållningen och kompetensförsörjningen i vårt land. Trots detta ser vi nu nedskärningar på yrkesutbildning och utbildningar som leder till jobb. Tidöregeringens tendens att göra tillfälliga satsningar för att följande budgetår kunna presentera gamla pengar som nya står nu Sverige dyrt. Statsbidrag för regionalt yrkesvux och språkträning i välfärden som ligger under anslag 1:17 upphör vid årsskiftet 2026, en nedskärning på 140 miljoner kronor. Det handlar om yrkesutbildning som är helt nödvändig för att minska arbetslösheten och säkra kompetensförsörjningen i välfärden.

Vi socialdemokrater föreslår att anslaget 1:17 ökar med 140 miljoner kronor för att säkra statsbidraget för regionalt yrkesvux och språkträning i välfärden.

4.1.3 Lärcentrum för bättre tillgång till utbildning i hela landet

Möjligheten att studera är inte jämlikt fördelad över landet och ofta drabbas mindre orter och landsbygden av brist på kompetens. Landsbygden utarmas när människor på grund av brist på utbildningsmöjligheter inte ser några möjligheter att utvecklas och försörja sig, vilket också dränerar välfärd och företag på kompetens. Lärcentrum ökar möjligheterna att bo, studera och arbeta i hela landet och har visat sig spela en viktig roll för den nationella, regionala och kommunala kompetensförsörjningen.

Av budgetpropositionen framgår att Skolverket under 2025 fördelade 45 miljoner kronor till kommunerna i statsbidrag för lärcentrum. Söktrycket är högt, liksom tidigare år. Vi socialdemokrater vill att lärcentrum fortsätter att utvecklas och blir tillgängligt för fler runtom i landet. För detta ändamål anslås 50 miljoner kronor under anslag 1:17 för att utveckla och bygga ut satsningen på lärcentrum.

4.1.4 Stärk yrkeshögskolan

Yrkeshögskolan har blivit en verklig motor för regional tillväxt och kompetensförsörjning. Allt fler arbetsgivare söker kompetens från yrkeshögskolan. Yrkeshögskoleutbildningen visar också fortsatt på mycket höga resultat och behöver fortsätta byggas ut för att möta behovet av kompetens runtom i landet. I förslaget till budgetpropositionen ligger anslaget till yrkeshögskoleutbildning kvar på samma nivå som tidigare år, vilket innebär att ytterligare utbyggnad uteblir. Socialdemokraterna anslår därför 50 miljoner kronor ytterligare till anslaget 1:19 Statligt stöd till yrkeshögskoleutbildning.

4.1.5 Forskningspolitik för jobb, konkurrenskraft och hållbarhet

Den forskningsproposition som tidöregeringen drev igenom för forskningspolitiken för åren 2025–2028 innebar att viktiga investeringar sköts på framtiden och försämrade förutsättningar för nyare lärosäten. Övergångsregeringens budgetproposition förvärrar nu läget för svensk forskning ytterligare då anslagshöjningar som beslutats i forskningspropositionen uteblir. Forskningspropositionen, prop. 2024/25:60, omfattar åren 2025–2028 och innehåller tillskott för forskning och innovation från 2 500 miljoner kronor 2026 till 4 000 miljoner kronor 2027 och 6 500 miljoner kronor 2028. Ökningen på nära 1,5 miljarder kronor mellan åren 2026 och 2027 riskerar alltså nu att gå om intet.

Socialdemokraterna vill fortsätta investera långsiktigt i forskning och höja de statliga forskningsanslagen. Det är avgörande att stoppa ytterligare nedskärningar på universitet och högskolor, som de senaste åren drabbats hårt av tidöregeringens politik och kostnadsökningar.

För att säkerställa att Sverige inte halkar efter som forskningsnation föreslår Socialdemokraterna att totalt 1 450 miljoner kronor anslås för att finansiera de forskningssatsningar som beslutades i forskningspropositionen för år 2027 men som uteblivit i budgetpropositionen. För utgiftsområde 16 innebär det att ytterligare 377 miljoner kronor anslås till Universitet och högskolor under anslag 2:64 särskilda utgifter inom universitet och högskolor samt att 596 miljoner anslås till Vetenskapsrådet anslag 3:1.

Anslagsförslag 2027 för utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning

Tusental kronor

Ramanslag		Regeringens förslag	Avvikelse från regeringen
1:1	Statens skolverk	1 427 706	±0
1:2	Statens skolinspektion	701 283	±0
1:3	Specialpedagogiska skolmyndigheten	907 519	±0
1:4	Sameskolstyrelsen	69 865	±0
1:5	Utveckling av skolväsendet och annan pedagogisk verksamhet	4 898 885	±0
1:6	Statligt stöd till särskild utbildning i gymnasieskolan	324 837	±0
1:7	Maxtaxa i förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet samt kvalitetshöjande åtgärder inom förskola	6 260 000	±0
1:8	Bidrag till viss verksamhet inom skolväsendet, m.m.	206 720	±0
1:9	Bidrag till svensk undervisning i utlandet	130 582	±0
1:10	Fortbildning av lärare och förskolepersonal	1 129 526	±0
1:11	Skolforskningsinstitutet	49 524	±0
1:12	Praktiknära skolforskning	36 043	±0
1:13	Bidrag till lärarlöner	4 875 000	±0
1:14	Särskilda insatser inom skolområdet	173 418	±0
1:15	Statligt stöd för stärkt kunskapsutveckling	8 544 600	1 700 000
1:16	Bidrag till vissa studier	17 525	±0
1:17	Statligt stöd till vuxenutbildning	3 572 422	190 000
1:18	Myndigheten för yrkeshögskolan	205 871	±0
1:19	Statligt stöd till yrkeshögskoleutbildning	4 420 166	50 000
2:1	Universitetskanslersämbetet	168 858	±0
2:2	Universitets- och högskolerådet	334 004	±0
2:3	Uppsala universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	2 260 544	±0
2:4	Uppsala universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	2 655 676	±0
2:5	Lunds universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	2 649 383	±0
2:6	Lunds universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	2 786 098	±0
2:7	Göteborgs universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	2 595 089	±0
2:8	Göteborgs universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	1 968 396	±0
2:9	Stockholms universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	2 113 515	±0
2:10	Stockholms universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	2 005 572	±0
2:11	Umeå universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	1 729 486	±0
2:12	Umeå universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	1 368 114	±0
2:13	Linköpings universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	1 936 915	±0

2:14	Linköpings universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	1 216 111	±0
2:15	Karolinska institutet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	899 054	±0
2:16	Karolinska institutet: Forskning och utbildning på forskarnivå	2 000 509	±0
2:17	Kungl. Tekniska högskolan: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	1 479 043	±0
2:18	Kungl. Tekniska högskolan: Forskning och utbildning på forskarnivå	2 237 657	±0
2:19	Luleå tekniska universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	844 032	±0
2:20	Luleå tekniska universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	537 505	±0
2:21	Karlstads universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	835 193	±0
2:22	Karlstads universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	315 771	±0
2:23	Linnéuniversitetet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	1 296 299	±0
2:24	Linnéuniversitetet: Forskning och utbildning på forskarnivå	435 071	±0
2:25	Örebro universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	989 024	±0
2:26	Örebro universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	361 365	±0
2:27	Mittuniversitetet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	678 629	±0
2:28	Mittuniversitetet: Forskning och utbildning på forskarnivå	315 909	±0
2:29	Malmö universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	1 161 752	±0
2:30	Malmö universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	334 705	±0
2:31	Mälardalens universitet: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	755 663	±0
2:32	Mälardalens universitet: Forskning och utbildning på forskarnivå	313 257	±0
2:33	Blekinge tekniska högskola: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	321 601	±0
2:34	Blekinge tekniska högskola: Forskning och utbildning på forskarnivå	120 835	±0
2:35	Stockholms konstnärliga högskola: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	239 019	±0
2:36	Stockholms konstnärliga högskola: Forskning och utbildning på forskarnivå	64 578	±0
2:37	Gymnastik- och idrottshögskolan: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	133 249	±0
2:38	Gymnastik- och idrottshögskolan: Forskning och utbildning på forskarnivå	41 446	±0
2:39	Högskolan i Borås: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	619 510	±0
2:40	Högskolan i Borås: Forskning och utbildning på forskarnivå	121 153	±0

2:41	Högskolan Dalarna: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	518 753	±0
2:42	Högskolan Dalarna: Forskning och utbildning på forskarnivå	122 477	±0
2:43	Högskolan i Gävle: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	570 986	±0
2:44	Högskolan i Gävle: Forskning och utbildning på forskarnivå	130 055	±0
2:45	Högskolan i Halmstad: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	503 753	±0
2:46	Högskolan i Halmstad: Forskning och utbildning på forskarnivå	116 924	±0
2:47	Högskolan Kristianstad: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	489 719	±0
2:48	Högskolan Kristianstad: Forskning och utbildning på forskarnivå	109 636	±0
2:49	Högskolan i Skövde: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	391 075	±0
2:50	Högskolan i Skövde: Forskning och utbildning på forskarnivå	75 283	±0
2:51	Högskolan Väst: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	462 191	±0
2:52	Högskolan Väst: Forskning och utbildning på forskarnivå	105 877	±0
2:53	Konstfack: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	199 218	±0
2:54	Konstfack: Forskning och utbildning på forskarnivå	26 299	±0
2:55	Kungl. Konsthögskolan: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	77 808	±0
2:56	Kungl. Konsthögskolan: Forskning och utbildning på forskarnivå	16 056	±0
2:57	Kungl. Musikhögskolan i Stockholm: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	158 917	±0
2:58	Kungl. Musikhögskolan i Stockholm: Forskning och utbildning på forskarnivå	26 450	±0
2:59	Södertörns högskola: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	515 789	±0
2:60	Södertörns högskola: Forskning och utbildning på forskarnivå	142 502	±0
2:61	Försvarshögskolan: Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	48 373	±0
2:62	Försvarshögskolan: Forskning och utbildning på forskarnivå	57 444	±0
2:63	Enskilda utbildningsanordnare på högskoleområdet	4 512 186	±0
2:64	Särskilda utgifter inom universitet och högskolor	810 269	377 000
2:65	Särskilda medel till universitet och högskolor	1 023 141	±0
2:66	Ersättningar för klinisk utbildning och forskning	3 152 269	±0
2:67	Särskilda bidrag inom högskoleområdet	50 980	±0
3:1	Vetenskapsrådet: Forskning och forskningsinformation	7 917 896	596 000

3:2	Vetenskapsrådet: Avgifter till internationella organisationer	510 061	±0
3:3	Vetenskapsrådet: Förvaltning	215 513	±0
3:4	Rymdforskning och rymdverksamhet	1 518 356	±0
3:5	Rymdstyrelsen: Förvaltning	85 198	±0
3:6	Institutet för rymdfysik	66 974	±0
3:7	Kungl. biblioteket	515 655	±0
3:8	Polarforskningssekretariatet	126 349	±0
3:9	Sunet	49 183	±0
3:10	Överklagandenämnden för etikprövning	5 898	±0
3:11	Etikprövningsmyndigheten	71 388	±0
3:12	Nämnden för prövning av oredlighet i forskning	16 191	±0
3:13	Särskilda utgifter för forskningsändamål	89 495	±0
3:14	Gentekniknämnden	5 223	±0
4:1	Internationella program	81 589	±0
4:2	Avgift till Unesco och ICCROM	32 186	±0
4:3	Kostnader för Svenska Unescorådet	12 074	±0
4:4	Utvecklingsarbete inom områdena utbildning och forskning	22 043	±0
Summa		**106 946 784**	**2 913 000**

Anders Ygeman (S)

Robert Olesen (S) *Zinaida Kajevic (S)*

Samuel Pettersson (S) *Emil Högberg (S)*

Michael Melby (S)